

Den åländska folkdemokratins uppgång och fall

En studie över folkdemokratien på Åland år 1944–1967

Joakim Arnold Wennström

38538

Pro Gradu i Nordisk historia

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Handledare: Johanna Ilmakunnas & Mats

Wickström

**ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH
TEOLOGI**

Författare: Joakim Arnold Wennström	
Arbetets titel: Den åländska folkdemokratins uppgång och fall	
En studie över folkdemokratien på Åland	
Handledare: Johanna Ilmakunnas	Handledare: Mats Wickström
Ämne: Nordisk historia	
<p>Abstrakt: Forskningen kring den åländska folkdemokratien och även den finlandsvenska folkdemokratien har varit nästintill icke existerande. Projektet ”klasskamp på Svenska” vid Åbo Akademi som pågår under 2016–2019 har som mål att studera olika svenskspråkiga vänsterrörelser. Om åländsk politisk historia har det skrivits en del men forskningen har till största del varit inriktad på Ålandsfrågan. Folkdemokraterna på Åland har länge varit ett oskrivet blad i den åländska politiska historien. Många av de folkdemokratiska rösterna kom ifrån de arbetarföreningar som hade bildats på Åland i början av 1900-talet. Folkdemokraterna var aldrig särskilt stora på Åland och därför har det inte lagts ned arbete på att studera dem och vilken roll de hade i den åländska politiska historien. Avhandlingen är även en del av projektet ”klasskamp på svenska” vid Åbo Akademi. Projektet har som mål att undersöka och kartlägga den svenskspråkiga vänstern i Finland.</p> <p>Folkdemokraterna på Åland var alltså en politisk vänsterrörelse som var anslutet till DFFF i riket. De åländska folkdemokraterna hade flera föreningar och ställde upp i både landstingsval och riksdagsval. Av de övriga åländska politiska organisationerna sågs folkdemokraterna inte med blida ögon. Folkdemokraterna satt i Ålands landsting 1945–1968 och hade under den perioden mellan ett till två mandat av 30 stycken.</p> <p>Mitt syfte med denna avhandling är att kartlägga den folkdemokratiska rörelsen på Åland utgående ifrån fem centrala frågor. Detta gör jag utgående från tidningen <i>Åland</i>, folktidningen <i>Ny Tid</i>, dokument från folkdemokratiska föreningar och rapporter från folkdemokraterna och Finlands kommunistiska parti i riket. Avhandlingen har således som mål att analysera folkdemokraterna på Åland men det blir också en studie över den åländska politiken och hur den påverkades av folkdemokraterna. Avhandlingen tar upp flera centrala frågor kring folkdemokraterna på Åland till exempel olika folkdemokratiska föreningar, relationen med andra politiska grupperingar, utvecklingen i organisationer, kontakterna med folkdemokraterna i riket och vad som hände efter det att folkdemokraterna föll ut ur landstinget</p> <p>Forskningsresultatet visar att de åländska folkdemokraterna trots sina få mandat i landstinget spelade en större roll än vad tidigare forskning har kommit fram till. Utan folkdemokraterna hade till exempel inte partipolitiken på Åland utvecklats på samma sätt som den gjorde under 50- och 60-talet. Det som dock stämmer är att rörelsen aldrig blev den massrörelse som de åländska folkdemokraterna hoppades på och detta berodde bland annat på bristande motivation i föreningarna och att de som röstade på folkdemokraterna helt enkelt dog.</p>	

Nyckelord: Åland, Politisk historia, Finland, folkdemokraterna, arbetare, Demokratiska förbundet för Finlands folk, ålänningar, organisationshistoria, Finlands kommunistiska parti, finlandssvensk folkdemokrati, kommunism, självstyrelsehistoria.

Datum:

Sidantal: 58

Abstraktet godkänt som mognadsprov:

Innehåll

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställning	3
1.2 Metod och teori.....	4
1.3 Material och avgränsning.....	5
1.4 Begreppsförklaringar	7
1.5 Forskningsläge	8
2 Bakgrund.....	11
2.1 Farans år och grundandet av Demokratiska förbundet för Finlands folk	11
2.2 Den åländska självstyrelsens utveckling.....	12
2.3 Språkpolitik på Åland	14
2.4 Arbetarrörelsen på Åland.....	14
3 Starten för de åländska folkdemokraterna.....	17
3.1 De första valen för de åländska folkdemokraterna	19
3.2 Åländska fascister	23
3.3 Landstingsvalet 1948	25
4 Det åländska politiska etablissemangets syn på folkdemokraterna.....	27
4.1 Definition av det åländska politiska etablissemangets	27
4.2 Tidningen Ålands roll och folkdemokraterna	28
4.3 Bråket om den nya självstyrelselagen.....	31
4.4 Bildandet av Åländsk Samling	32
5. Kontakterna med moderpartiet.....	36
5.1 Information om Åland	36
5.2 Åtgärds- och Propagandaplaner gällande Åland.....	37
6. Utvecklingen i organisationen.....	41
6.1 Västra Sunds Demokratiska förening	42
6.2 Mariehamns folkdemokratiska förening.....	43
6.3 Verksamheten efter nedläggningarna av föreningarna	44

7. Slutet för de åländska folkdemokraterna.....	47
7.1 Landstingsvalet 1967	47
7.2 Den åländska folkdemokratins gravsten	50
8. Åland och folkdemokraterna.....	53
9. Käll- och litteraturförteckning	55

Förkortningar

DFFF = Demokratiska förbundet för Finlands folk

FKP = Finlands kommunistiska parti

FSA = Finlands svenska arbetarförbund

LoS = Landsbygdens och skärgårdens valförbund

SFP = Svenska Folkpartiet i Finland

SDP = Finlands Socialdemokratiska Parti

VSF-avtalet = Fördrag om vänskap, samverkan och ömsesidigt bistånd

ÅDU = Ålands Demokratiska unga

ÅS = Åländsk Samling

1. Inledning

Min avhandling behandlar den åländska folkdemokratins historia under den tid då Folkdemokraterna var representerade i landstinget, 1945–1967. Idén till min avhandling föddes redan under kandidatstadiet när jag studerade folkdemokratins uppkomst på Åland mellan 1944–1948. Jag märkte då att det inte fanns mycket skrivet om de folkdemokratiska rörelserna på Åland trots att det hade varit representerade i landstinget¹ under mer än 20 år. ² Det väckte mitt intresse att studera de åländska folkdemokraterna och i och med projektet ”klasskamp på svenska” vid Åbo Akademi kunde jag få god handledning. När sedan valet av pro gradu ämnet närmade sig såg jag det naturligt att fortsätta min forskning om de åländska folkdemokraterna men under ett längre perspektiv

När Finland införde allmän och fri rösträtt 1906 så bildades det även partier i modern form i landet. Oftast har det inom forskningen sagts att de svenskspråkiga i Finland till största delen är borgerliga och röstar på Svenska folkpartiet (SFP). Finlandssvenskarna har röstat på SFP och i forskningen har det ofta framhållits att det beror på värnandet av den svenska minoritetens rättigheter och position i det finländska samhället. Detta stämmer inte helt för redan efter en ytlig studie som visar även att andra politiska aktörer än SFP jobbade för de svenskheten i Finland. Både Socialdemokraterna och senare folkdemokraterna hade en livskraftig verksamhet på svenska i olika delar av Svenskfinland. ³ Demokratiska förbundet för Finlands folk (DFFF), vars medlemmar kallades för folkdemokrater grundade redan från starten svenskspråkiga sektioner.⁴

På Åland kom partibildningen mycket senare in i bilden. Något regelrätt parti på Åland fanns inte förrän efter andra världskriget. Det hade dock bildats arbetarföreningar på Åland i början av 1900-talet. Detta gör att den politiska situationen på Åland skiljer sig från den i riket i och med avsaknaden av partier under hela mellankrigstiden.⁵ När DFFF bildas på Åland och kommer in i landstinget blir det alltså första gången ett politiskt parti kommer in i landstinget, vilket inte sågs som särskilt positivt av det åländska politiska etablissemangen. Att

¹ Landstinget var namnet på Ålands självstyrda parlament, idag heter parlamentet lagtinget.

² Magnus Wrede, 'Om förutsättningarna för politisk fraktionsbildning på Åland, Förändring och politik på Åland', *Förändring och politik på Åland*, red. Dag Anckar (Åbo 1979), s. 41.

³ Jonas Ahlskog, Matias Kaihovirta & Mats Wickström, 'Nationen i klasskampen Minoritetsnationalism inom den socialistiska arbetarrörelsen' *Historisk tidskrift* 138:3 (2018), s. 464–465.

⁴ Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, s. 471–472.

⁵ Magnus Wrede, *Partibildning och politik på Åland En undersökning av politisering, motsättningar och politisk gruppbyggning på Åland 1945–1976* (Åbo 1976).

det även var ett parti som var socialistiskt och med ett moderparti som till största del var finspråkigt var också en faktor som inte sågs med blida ögon.⁶

1.1 Syfte och frågeställning

Mitt syfte med avhandlingen är att kartlägga och studera den folkdemokratiska rörelsen på Åland. Min avhandling är en form av klassisk politisk historia som beskriver en politisk rörelse utgående från flera aspekter istället för att specifikt studera en fråga inom rörelsen. Jag fokuserar på fem större frågor i avhandlingen där samtliga har ett eget kapitel. Avhandlingen tjänar sitt syfte eftersom det inte finns någon heltäckande studie över den åländska folkdemokratin. Avhandlingen är även ett bidrag till den åländska historieforskningen inom ett ämne som inte har lyfts fram inom den åländska historieskrivningen.

Den första frågan behandlar etablerandet av folkdemokratin på Åland. Hur rörelsen startade, vilka som var ledande personer när rörelsen startade och var stödet för rörelsen fanns är frågor som behandlas i och med att jag tar upp etablerandet av rörelsen på Åland. För att svara på denna fråga har jag använt mig av protokoll från de olika folkdemokratiska föreningarna på Åland. Frågan sträcker sig från folkdemokraternas grundande och valkampanjerna under de två första landstingsvalen som folkdemokraterna ställde upp i.

Den andra frågan blir hur andra politiker på Åland såg på folkdemokraterna. Hur förändrades det politiska läget på Åland i och med att DFFF bildades och fick plats i landstinget? Krävdes det att de andra politiska grupperingarna började känna sig tvungna att organisera sig som partier. Tidningen *Ålands* redaktion ansåg att folkdemokraterna förde en finskvänlig politik och att de ville riva ner självstyrelsen.⁷ Frågan är om detta ändrades desto längre folkdemokraterna fanns med i det politiska landskapet på Åland. Tidningen *Åland* spelar en viktig roll i denna fråga eftersom en stor del av åsikterna om folkdemokraterna från de etablerade åländska politikerna kanaliserades genom den. Studien av tidningen och hur de åländska etablerade politikerna såg på folkdemokraterna blir till största del i samband med val då det tidningsmaterial jag använt i min avhandling är tidningar från de år det var landstingsval på Åland.

Den tredje frågan handlar om de åländska folkdemokraternas kontakt med moderpartiet i Helsingfors. På vilket sätt samarbetade man och vad för intresse fanns det till samarbete mellan de åländska lokalavdelningarna och moderpartiet i Helsingfors? Här har jag även studerat moderpartiets syn på de åländska politiska frågorna eftersom det finns en mängd

⁶ Benita Mattson-Eklundh, *Alla tiders Åland från istid till EU-inträde*, (Mariehamn 2000), s.351.

⁷ *Åland*, 20.3.1945.

rapporter om det politiska läget på Åland som har skrivits av DFFF:s huvudorganisation i Helsingfors. Frågor som tas upp är till exempel DFFF:s syn på den nya åländska självstyrelselag som trädde i kraft första januari 1952 och behandlades både av landstinget och riksdagen.

Fråga fyra behandlar folkdemokraternas verksamhet under de åren de var aktiva. Här har jag behandlat de olika åländska folkdemokratiska föreningarnas verksamhet utgående från protokollen från föreningarna. Problemet med denna fråga var att det fanns luckor i protokollen och jag har inte kunnat vara helt säker på hur och när föreningarna helt slutade vara aktiva. Jag har dock gått igenom alla protokoll jag hittade på Folkets arkiv i Helsingfors och lyckades skapa mig en någorlunda klar bild över de olika folkdemokratiska föreningarna på Åland.

Den sista frågan är varför folkdemokraterna på Åland inte lyckas komma in i landstingsvalet 1967. Vad var orsakerna till detta och hur försökte man ändå hålla igång verksamheten efter det misslyckade landstingsvalet år 1967. Den politiska vänstern upplevde på andra håll i Finland och övriga Europa en renässans under 1970-talet på grund av 68-rörelsen.⁸ Hur kom det sig då att den åländska folkdemokratin förlorade sitt enda mandat precis före 68-rörelsens start och försökte man på något sätt att aktivera sig igen efter det misslyckade landstingsvalet 1967. Kapitlet behandlar även vad som hände efter 1967.

1.2 Metod och teori

Genom att studera och analysera det material jag har fått jag en heltäckande bild av den folkdemokratiska rörelsen på Åland från det att den grundades till att den inte längre fanns representerad i landstinget. Den folkdemokratiska rörelsen på Åland kan ses som ett objekt vilket jag studerar utgående från mina källor.⁹ Det gör jag i samband med den omkringliggande vetenskapliga forskningen om Ålands historia, finländsk politisk historia och historien om politiska partier.

Min avhandling faller inom ämnet politisk historia. Politisk historia är en disciplin inom historieforskningen som står nära statslära, sociologi och nationalekonomi. På grund av detta kommer en del av min sekundärlitteratur ligga inom det fältet. Den politiska historien representerar de allra äldsta delarna av historiografin och var i sin linda väldigt bunden till framförallt makthavarnas och segrarnas historia. Tysken Karl Lamprecht och den franska Annales-skolan som uppkom under 1920-talet motsatte sig den klassiska politiska historieforskningen. Lamprecht och Annales-skolans forskare ansåg den klassiska politiska

⁸ ”68-rörelsen” Nationalencyklopedins hemsida, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/68-r%C3%B6relsen>>. 27.9.2018.

⁹ Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri *Introduktion till politisk historia*, (Helsingfors 1984), s. 22–23.

historieforskningen vara för personcentrerad och för berättande till sin karaktär. Den politiska historieforskningen har senare förändrats och förnyats och man har under senare år fokuserat mera på de politiska företeelsernas särprägel, utvidgat forskningsfältet och intresserat sig för nutida politisk forskning.¹⁰ Detta anser jag vara principer som gör det intressant att studera politisk historia än idag även om den vissa gånger kan verka gammalmodig och alltför statscentrerad.

Min avhandling Pro-Gradu kan sättas under kategorin traditionell politisk historia, händelsehistorisk forskning och källkritisk grundforskning. Alla dessa tre fält har flera gånger fått kritik för att vara teorifientliga. Min målsättning med avhandlingen precis som inom den händelsehistoriska forskningen är att hitta ny fakta och göra den historiskt förståelig.¹¹ Det gör jag i och med att jag skriver om en organisation som det inte har skrivit om i historieforskningen tidigare och jag blir därför tvungen till att först utföra den politiska och händelsehistoriska grundforskningen. Det är frågan om ett väldigt specialiserat ämne vilket gör det svårt att begränsa resultatens jämförbarhet och även svårt att föra en djupare vetenskaplig diskussion.¹² Jag blir dock tvungen att utföra denna form av händelsehistorisk grundforskning eftersom jag har svårt att utföra en mer detaljerad studie över vissa händelser inom den åländska folkdemokratiska rörelsen på grund av avsaknaden av historieforskning om den. Den händelsehistoriska grundforskningen är inte i sig en viss typ av politisk skola utan snarare ett sätt att forska.¹³

Min forskning är även ett exempel på historisk grundforskning. Grundforskning inom alla områden behövs för att få en bra tillämpad forskning. Utan grundforskningen blir det inte någon tillämpad forskning och det måste finnas en balans mellan dessa två, menar vetenskapsrådets generaldirektör Sven Stafström. Stafström menar att grundforskningen har en långsiktig betydelse inom alla vetenskapliga områden.¹⁴ I och med min grundforskning om de åländska folkdemokraterna bidrar jag med någonting nytt till den åländska historieforskningen och har även möjlighet vid ett senare skede att bedriva djupgående forskning inom ämnet.

1.3 Material och avgränsning

Materialet i min avhandling pro gradu består av tidningar, protokoll och rapporter. Tidningsmaterialet består av tidningen *Åland*, *Folktidningen Ny Tid* och *Ny Tid*. Tidningarna

¹⁰ Nevakivi, Hentilä & Haataja, s. 10–11.

¹¹ Nevakivi, Hentilä & Haataja, s. 58–59.

¹² Nevakivi, Hentilä & Haataja, s. 59.

¹³ Nevakivi, Hentilä & Haataja, s. 59.

¹⁴ "Grundforskning skapar samhällsviktig kunskapsberedskap" Framtidens forsknings webbsida <<http://framtidensforskning.se/mittenkolumn/grundforskning-skapar-samhallsviktig-kunskapsberedskap/>> 28.06.2017, hämtad 11.10.2018.

finns att läsa på Åbo Akademis huvudbibliotek.

Tidningen *Åland* var vid denna tid den enda åländska lokaltidningen och hade grundats år 1891 av Julius Sundblom.¹⁵ Tidningen *Åland* var många gånger kritisk till folkdemokraterna så det är svårt att få en neutral bild av folkdemokraterna enbart utgående från tidningen *Åland*. Det som är intressant med tidningen *Ålands* rapportering om folkdemokraterna är att man får en klar bild av vad det åländska politiska etablissemanget ansåg om folkdemokraterna i bland annat insändare och ledare. *Folktidningen Ny Tid* grundades 1944 och var DFFF:s svenska språkrör. Bland grundarna kan nämnas Atos Wirtanen, som även blev tidningens första chefredaktör.¹⁶ Atos Wirtanen var född på Åland 1906 men hade flyttat till Helsingfors i mitten av 1920-talet för att arbeta vid olika arbetartidningen. Atos Wirtanen var först klassisk socialdemokrat men blev efter kriget aktiv inom DFFF på grund av schismer med ledande socialdemokrater i Finland.¹⁷ *Folktidningen* heter idag *Ny Tid* och är en partipolitiskt obunden vänstertidskrift. *Folktidningen* bytte år 1947 namn till *Folktidningen Ny Tid* och från 1957 hette den *Ny Tid*.¹⁸ Här har jag därför behövt studerat materialet med väldigt källkritiska glasögon på grund av att tidningen var DFFF:s egna språkrör. Det som *Ny Tid* och *Folktidningen* gör är att det hjälper mig med är att se på hur folkdemokraterna själva såg på den åländska politiken och hur de själva beskriver sin rörelse och aktivitet på Åland. Jag får även information från *Folktidningen Ny Tid* hur folkdemokraterna såg på det politiska etablissemanget på Åland. *Folktidningen Ny Tid* gav även ut en Ålandsbilaga inför vissa av landstingsvalen under den period jag studerar. Bilagan hette *Ålänningen*.¹⁹

Det urval jag har gjort när det kommer till tidningarna är att jag kommer studera tidningarna från de åren det var landstingsval på Åland det vill säga åren 1945, 1948, 1951, 1954, 1957, 1960, 1963 och 1967. Arbetet skulle bli för digert om jag skulle studera alla tidningar mellan åren 1944–1967. Jag har inte heller läst igenom tidningarna från hela året eftersom detta också skulle vara ett för digert arbete. Jag har därför valt att koncentrera mig på tidningar runt den tiden på året då valet hölls det vill säga två veckor före valet och två veckor efter valet. Denna tidsperiod varierar eftersom landstingsvalet ändrade tidpunkt under ovannämnda år. Från och med 1960 hölls valet i oktober de tidigare åren hölls det i juni.²⁰

En annan form av källor jag kommer att använda mig av är protokoll från de olika

¹⁵ Mattson-Eklundh, s. 292.

¹⁶ ”Jubileumsnumret 1995: Nya tider i 50 år – en personlig titt”, Ny Tids hemsida, <<http://www.nytid.fi/1995/12/jubileumsnumret-1995-nya-tider-i-50-ar-en-personlig-titt/>>. 27.09.2018.

¹⁷ ”Wirtanen, Atos” Biografiskt lexikon för Finlands hemsida, <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=1678>>.

¹⁸ ”Om Ny Tid”, Ny Tids hemsida, <<http://www.nytid.fi/redaktionen/>>. 27.9.2018.

¹⁹ *Ålänningen*, 8.6.1957.

²⁰ *Åland*, 18.10.1960 & *Tidningen Åland*, 17.6.1957.

folkdemokratiska föreningarna som fanns på Åland från år 1944–1967. Materialet finns på Folkets arkiv i Helsingfors. Det jag har tillgång till är protokollen från Mellersta Ålands demokratiska förening under åren 1944–1946 samt protokoll från flera olika åländska folkdemokratiska föreningar. Dessa anser jag vara tillräckligt för att studera den folkdemokratiska verksamheten på Åland. De åländska folkdemokratiska föreningars protokoll som jag har använt mig av är Lemlands folkdemokratiska förening, Mariehamns folkdemokratiska förening, Mellersta Ålands demokratiska förening, Västra Sunds demokratiska förening. Alla dessa föreningars protokoll finns i Folkets Arkiv i Helsingfors.

Den rapportering som moderpartiet förde över Åland och andra lokala distrikt är hämtade från Folkets arkiv. Här står det bland annat om antalet medlemmar i de olika folkdemokratiska föreningarna på Åland och vilka utmaningar moderpartiet anser finnas för de åländska folkdemokraterna. Det finns även en del rapporter skrivna om hur de åländska valen fungerar och hur det politiska läget ser ut och skiljer sig från politiken i riket. Rapporterna är skrivna av DFFF:s svenska sektion men många är översatta till finska för att de skall nå en bredare skara inom moderpartiet. Rapporterna har spelat en viktig roll när jag har studerat de åländska folkdemokraternas relationer med moderpartiet i Helsingfors.

Perioden jag studerat är 1944–1967. Jag började med december 1944 eftersom det var då Mellersta Ålands demokratiska förening grundades i Haraldsby på Åland.²¹ Detta sågs som startskottet för den folkdemokratiska verksamheten på Åland. Jag kommer även att studera tiden aningen före det för att få reda på varför föreningen bildades just i december 1944. I Bakgrundskapitlet beskriver jag även kort om arbetarrörelsen på Åland och de arbetarföreningar som bildades i början av 1900-talet. Detta anser jag vara nödvändigt för min avhandling eftersom flera av medlemmarna i arbetarföreningarna i början av 1900-talet spelar en viktig roll när den första folkdemokratiska föreningen grundades i december 1944.²² Att jag väljer att avsluta min avhandling år 1967 beror på att folkdemokraterna då inte lyckades komma in i landstinget.²³ Visserligen försökte folkdemokraterna på nytt komma in i landstinget ända till valet 1981 men lyckades inte komma in under något av valen.²⁴

1.4 Begreppsförklaringar

Det finns en mängd begrepp som kräver en viss förklaring i det här arbetet. Detta gäller både inom den åländska självstyrelsen och inom forskning rörande politiska partier. Landstinget var

²¹ Protokoll fört vid Mellersta-Ålands Demokratiska föreningen i Folkets hus 28 december 1944 i Haraldsby, Mellersta Ålands demokratiska förenings arkiv, Folkets arkiv Helsingfors.

²² Sten-Erik Abrahamsson, 'Folket kan företa sig att vakna', *Rättvisare och bättre socialdemokratin på Åland 100 år*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2006), s. 9–10 & 20–21.

²³ *Åland*, 19.9.1967.

²⁴ *Åland*, 21.10.1971.

under tiden 1921–1993 landskapets Ålands parlament det vill säga Ålands egen ”riksdag”. Från och med 1993 heter landstinget lagting.²⁵ På grund av tidsperioden jag har studerat har jag genomgående genom uppsatsen använt mig av landstinget. Landstinget hade 30 ledamöter och leddes av talmannen. Under åren 1921–1967 hölls val till landstinget vart tredje år, efter år 1967 utökades mandattiden till fyra år. Lagtinget är idag uppbyggt på samma sätt med 30 ledamöter och det leds av talmannen.²⁶ Det verkställande organet i landskapet Åland heter idag landskapsregering före 1993 gick det under benämningen landskapsstyrelse. Landskapsregeringen leds precis som landskapsstyrelsen leddes av lantrådet. Landskapsstyrelsen tillsattes fram till 1988 proportionellt, det vill säga att den största politiska grupperingen fick den starkaste ställningen i landskapsstyrelsen. Alla politiska grupperingar var ändå representerade. Efter 1988 infördes parlamentarism.²⁷ Landshövdingen är republiken Finlands representant på Åland och utnämns av Finlands president men nomineringarna kommer från Åland.²⁸ I riksdagen representeras Åland av en ledamot. Det innebär att Åland har en säker ledamot i varje riksdagsval och fungerar som egen valkrets. Så var dock inte fallet under den tiden jag studerar utan de åländska kandidaterna ställde då upp i Åbolands valkrets.

När jag pratar om Ålands relation till övriga Finland kommer jag att använda ordet *riket* om fastlandet. Detta på grund av att självstyrelselagen använder sig av det begreppet.²⁹ När självstyrelselagen använder sig av det begreppet upplever jag det vara det mest korrekta begreppet att använda. Jag skulle även kunna använda mig av ordet fastlandet, detta används dock mera i talspråk. Jag upplever även att det kan bli otydligt när jag också vissa gånger skriver om den åländska skärgården och fasta Åland. Detta kommer tydligast fram när jag beskriver relationerna mellan folkdemokraterna på Åland och DFFF i riket. Ordet rikssvensk i denna avhandling avser en person från Sverige. Med ordet finne menar jag i denna avhandling en person som har finska som modersmål. En folkdemokrat är en medlem i Demokratiska förbundet för Finlands folk (DFFF).

1.5 Forskningsläge

Den åländska folkdemokratin är väldigt lite utforskat, detta i likhet med den övriga svenskspråkiga vänstern i Finland. Därför blir min pro gradu avhandling den första i sitt slag

²⁵ Mattson-Eklundh, s. 334.

²⁶ Magnus Wrede, *Partibildning och politik på Åland en undersökning av politisering, motsättningar och politisk gruppbyggning på Åland*, (Åbo 1976), s. 6–7.

²⁷ Mattson-Eklundh, s. 360.

²⁸ Mattson-Eklundh, s. 344.

²⁹ Självstyrelselag för Åland, se till exempel 2§, <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1991/19911144> (hämtad 9.1.2018).

som studerar den folkdemokratiska rörelsen på Åland ur ett historievetenskapligt perspektiv.

Den forskning som berör mitt avhandlingsämne är forskning om politiska partier, speciellt då vänsterpartier, litteratur om finländsk politisk historia, litteratur om Ålands historia och politiken på Åland samt forskning om den finlandssvenska och finska vänstern. Om den åländska och finlandssvenska vänstern finns det tyvärr dock inte mycket skrivet. Jag har tillgång till en artikel skriven av Jonas Ahlskog, Matias Kaihovirta och Mats Wickström som behandlar förhållandet mellan socialism och nationalism genom två empiriska fallstudier från den finlandssvenska arbetarrörelsens historia.³⁰

Statsvetaren Kim O. K Zilliacus har studerat den finländska kommunismen i sin bok *Finländsk kommunism i ljuset av väljarstöd 1845–1991*, i den finns en historisk överblick över DFFF:s uppstart och hur det verkade under sina aktiva år.³¹ Denna och en mängd annan forskning om finländsk politik ger en bra bild över politiken i Finland och kommer att fungera som grund för mitt bakgrundskapitel när jag beskriver folkdemokraternas verksamhet i Finland under efterkrigstiden. För att få en djupare förståelse för politisk historieskrivning och olika forskningsgrenar inom fältet politiskt historia har jag bland annat använt mig av *Introduktion till politisk historia*³² och annan litteratur som berör fältet politisk historia och historisk grundforskning.

Om Ålands historia finns det en mängd litteratur författat, både sådana som fungerar mera som översiktsverk men också sådana som går in mera på djupet om val på Åland och om politisk verksamhet i det åländska samhället. De översiktsverk som jag använt mig av är bland annat Benita Mattson-Eklundhs *Alla Tidars Åland* och Kuvajas, Hårdstedts och Hakalas *Det åländska folkets historia IV*.³³ Gällande politiska fraktionsbildningar och politiska partier på Åland så finns statsvetaren Magnus Wredes två publicerade rapporter om den åländska partibildningen och förutsättningar för politisk fraktionsbildning på Åland.³⁴ Rapporterna har några år på nacken men de tjänar ändå sitt syfte och har hjälpt mig när jag har studerat de åländska folkdemokraterna och vilka förutsättningar det fanns för folkdemokraterna att etablera sig i det åländska samhället. Rapporterna beskriver även det allmänpolitiska läget på Åland och hur det utvecklades från åren 1945–1976, det täcker alltså upp den tidsperiod som behandlas i avhandlingen.

³⁰ Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, s. 1–2.

³¹ Kim O.K. Zilliacus, *Finländsk kommunism i ljuset av väljarstöd 1945–1991*, (Helsingfors 1995), s. 71–72.

³² Nevakivi, Hentilä & Haataja, s. 7–9.

³³ Mattson Eklundh, *Alla Tidars Åland* & Christer Kuvaja, Martin Hårdstedt & Pertti Hakala *Det åländska folkets historia, från finska kriget till Ålandsrörelsen, IV* (Mariehamn 2008).

³⁴ Magnus Wrede, *Partibildning och politik på Åland E undersökning av politisering, motsättningar och politisk gruppbyggning på Åland*, (Åbo 1976) & Magnus Wrede, *Om förutsättningarna för politisk fraktionsbyggning på Åland*, (Åbo 1977).

Ulla Aatsinki har i sin doktorsavhandling *Tukkiliikestä Kommunismen Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918* behandlat arbetarrörelsen i Lapplands radikalisering både före och efter 1918. Aatsinki ger en heltäckande bild av den lappländska arbetarrörelsen.³⁵ Skillnaderna mellan Åland och Lappland är många. Detta gäller bland annat stödet för vänstern (I Lappland var stödet betydligt större), geografiska skillnader och språket. Båda områden är dock aningen perifera geografiska områden och ligger en bra bit ifrån Finlands huvudstad. Skillnaden finns också i att levnadsstandarden på Åland ökade tidigare på Åland än i Lappland mycket tack vare färjetrafiken som gav Åland ett uppsving i levnadsstandarden.

³⁵ Aatsinki Ulla, *Tukkiliikestä Kommunismen Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918*, (Tammerfors 2008).

2 Bakgrund

2.1 Farans år och grundandet av Demokratiska förbundet för Finlands folk

Det politiska läget i Finland var instabilt efter fortsättningskriget och åren 1944–1948 brukar benämnas som farans år i finländsk historieskrivning. Under dessa år fruktade man att Finlands politiska status som en västerländsk demokrati och självständig stat hotades. Kommunisterna i Finland hade dessa år som mål att gå till offensiv på bred front och knyta Finland till östblocket på samma sätt som till exempel Tjeckoslovakien knutits till Sovjetunionen. År 1948 kom Finlands och Sovjetunionens regeringar överens om vänskaps-, samarbets- och biståndspakten (VSB-avtalet). Efter att denna pakt godkändes i Finlands riksdag upphörde stödet från Sovjetunionen till de finländska kommunisterna. Stalin var så att säga inte längre direkt beroende av de finländska kommunisterna för att hålla koll på Finlands utrikespolitik i och med upprättandet av VSB-avtalet. Kommunisterna blev efter valet 1948 en mindre politisk maktfaktor i rikspolitiken i Finland på grund av detta. År 1948 var alltså farans år slut och Finland kunde pusta ut ett tag.³⁶

I Finland hade alla politiska rörelser som var längre vänsterut än socialdemokraterna varit förbjudna från och med införandet av kommunistlagarna som förbjöd all kommunistisk verksamhet år 1930. Lagarna var i kraft fram till oktober år 1944. Kommunistlagarna röstades igenom i Finlands riksdag med starka påtryckningar av Lapporörelsen. Att den kommunistiska verksamheten legaliserades var ett krav från Sovjetunionen efter kriget.³⁷ Det öppnade vägen för det socialistiska partiet Demokratiska Förbundet för Finlands Folk (DFFF).³⁸ som grundades 1944 efter kriget och blev en verklig maktfaktor efter riksdagsvalet 1945. DFFF var efter valet med och bildade regeringen och innehade bland annat statsminister-, justitieminister- och försvarsministerposterna.³⁹

DFFF var ett parti med både medlemmar från Finlands kommunistiska parti (FKP) och från socialdemokraternas vänsterflygel som hade lämnat partiet och istället gått med i DFFF. Dessa socialdemokrater var sådana som hade tillhört den krigskritiska oppositionen under kriget. DFFF hade som mål att tillsammans med Sovjetunionen få Finland att bli en satellitstat på samma sätt som till exempel Tjeckoslovakien blivit. Partiet hade fram till 1970-talet runt 20 % väljarstöd i valen men efter år 1970 halverades stödet under 15 år. DFFF upplöstes 1990 dels på grund av inre stridigheter inom partiet men den största orsaken till

³⁶ Farans år, Uppslagsverket Finland, <http://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-FaransAar> 16.3.2010.

³⁷ O. K. Zilliacus, s.71.

³⁸ På finska Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL).

³⁹ Sandström Allan, *Den falska freden Finlands kamp för oberoende 1944-1948*, (Örebro 1997) s. 142–143.

upplösningen var Sovjetunionens fall. Medlemmar från Finlands kommunistiska parti och folkdemokraterna grundade senare Vänsterförbundet.⁴⁰ DFFF var tänkt att vara en takorganisation för kommunister och socialister men det blev det aldrig riktigt. Detta på grund av att organisationen till största del leddes av FKP.⁴¹

DFFF hade även en relativt stor verksamhet bland finlandssvenskarna. Störst var stödet bland svenskspråkiga i Nyland och Åboland där det fanns en relativt stor svenskspråkig arbetarklass. Många arbetarföreningar som tidigare hade hört till Finlands Svenska Arbetarförbund (FSA) lämnade FSA och anslöt sig till DFFF istället. En fråga som var viktig för de finlandssvenska folkdemokraterna var nationalitetsfrågan. De svenskspråkiga avdelningarna inom DFFF hade som mål att få de finlandssvenska arbetarna att driva en klasskamp utan att ge upp sin finlandssvenskhet. DFFF ansåg även att de finlandssvenska arbetarna var mera utsatta för kapitalistisk propaganda än de finskspråkiga arbetarna. Detta eftersom finskspråkigt material inte nådde svenskspråkiga arbetare. Inrättandet av ett kommunistiskt styre skulle enligt DFFF säkra finlandssvenskarnas och arbetarnas framtid i Finland. DFFF och socialdemokraterna var alltså Svenska folkpartiets största motståndare i kampen om den svenskspråkiga väljarkåren.⁴²

2.2 Den åländska självstyrelsens utveckling

Från och med det första allmänna lantdagsvalet i Finland år 1906 och fram till år 1919 tillföll största delen av de åländska rösterna Svenska folkpartiet (SFP). SFP erhöll i valen 1906–1919 ofta över 90 procent av alla röster på Åland. Den ledande personen inom SFP på Åland var Julius Sundblom. Sundblom representerade SFP i lantdagen år 1906–1919.⁴³ Från och med sommaren 1917 började på allvar tankarna om en återförening med Sverige gro. Julius Sundblom som då ännu var lantdagsman var till en början aningen skeptisk till planerna. Under sommaren 1917 hölls ett möte vid Ålands folkhögskola där det beslutades om att skicka en deputation till Sveriges regering med frågan om återförening.⁴⁴

År 1921 beslöt det nybildade Nationernas förbund att Åland skulle bli ett självstyrt svenskspråkigt landskap i Finland. Detta var inte vad majoriteten av ålänningarna

⁴⁰ *Demokratiska förbundet för Finlands Folk*, Uppslagsverket Finland, 16.04.2012.

<<http://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-DemokratiskaFoerbundetFoerFinlandsFolk>>, (hämtad 27.1.2017).

⁴¹ O.K. Zilliacus, s. 72–73.

⁴² Wickström, M., & Ahlskog, J. (2018). Stalin och det svenska i Finland. *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier*, 93, s. 137–139.

⁴³ Christer Kuvaja, Martin Hårdstedt & Pertti Hakala, *Det Åländska folkets historia, IV: Från finska kriget till Ålandsrörelsen 1808-1920*, (Mariehamn 2008), s. 574.

⁴⁴ Mattson-Eklundh, s. 323.

hade önskat. Majoriteten hade önskat sig en återförening med Sverige. När beslutet togs under sommaren 1921 beskrev tidningen *Åland* det under rubriken ”Dråpslaget”. Den drivande i återföreningstankarna med Sverige var Ålandsrörelsen under ledning av Julius Sundblom, Carl Björkman och Johannes Eriksson. Alla dessa tre skulle spela en viktig roll under självstyrelsens första tid.⁴⁵

I och med att Åland fick sin självstyrelse byggdes även självstyrelseadministrationen upp. För trots att det var bittra miner bland ledarna för Ålandsrörelsen var inställningen den att nu skulle alla arbeta hårt för att få igång en fungerande självstyrelseapparat. Det nya landstinget valdes och Julius Sundblom blev talman medan Carl Björkman blev utnämnd till lantråd och ledde landskapsstyrelsen.⁴⁶ Under mellankrigstiden var utvecklingen av självstyrelsen långsam men den gick ändå framåt. I den första självstyrelselagen (1920-års självstyrelselag) var många frågor ännu oklara speciellt gällande vilka beslut landskapet kunde ta själv utan att förhålla sig till riket. De två ledarna inom återföreningsskampen, Sundblom och Björkman började även bli osams vilket gjorde att arbetet gick långsammare.⁴⁷ Under vinterkriget kom det soldater från riket till Åland. Trots att dessa var finskspråkiga så mottogs de väl eftersom vinterkriget slöt leden på Åland och i resten av riket. Under vinterkriget bildades det ett åländskt hemvärn som landskapsregeringen godkände. Julius Sundblom som tidigare hade varit emot värnplikt för ålänningar godkände hemvärdet och uppslutningen blev stor. Efter freden den 13 mars upplöstes hemvärdet.⁴⁸

Under fortsättningskriget startade inte hemvärdet på nytt utan det uppstod istället skyddskårsavdelningar på Åland på samma sätt som i riket. Skyddskåren hade inte lika stor uppslutning och det berodde på att Julius Sundblom inte stödde den. Sundblom ansåg skyddskåren vara alltför finsknationalistisk. Till skyddskåren under fortsättningskriget anslöt sig cirka 700 ålänningar. Till hemvärdet under vinterkriget anslöt sig 1800 man.⁴⁹ Skyddskåren blev ett hett debattämne under efterkrigstiden då folkdemokraterna, både på Åland och i riket ansåg att skyddskåren hade varit en fascistiskt liknande organisation. Skyddskåren förbjöds i Finland efter fortsättningskriget slut, detta var ett krav från Sovjetunionen i fredsavtalet.⁵⁰

Efter kriget förändrades det politiska landskapet på Åland och det syns redan i det första efterkrigstida landstingsvalet. Julius Sundblom fungerade ännu som huvudaktör och stod i spetsen för de två vallistorna Ålänningarnas valförbund ett och två. Till detta val kom det

⁴⁵ Mattson-Eklundh, s. 330–333.

⁴⁶ Mattson-Eklundh, s. 330–333.

⁴⁷ Mattson-Eklundh, s. 338–341.

⁴⁸ Mattson-Eklundh s. 346.

⁴⁹ Mattson-Eklundh s. 347.

⁵⁰ ”skyddskårerna”. Uppslagsverket Finlands webbsida <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Skyddskaarerna>> 3.9.2019.

dock andra aktörer in i den åländska politiken dels folkdemokraterna som den här avhandlingen handlar om dels Fria valförbundet. Fria valförbundet var en lista bestående av sådana som bland annat hade haft annan åsikt i försvarsfrågan om Åland under kriget. Fria valförbundet var inte ett politiskt parti utan endast en lista som ställde upp i valet 1945. Förbundet hade en klar högerprofil. Julius Sundbloms vision om ett Åland utan partipolitik hade i och landstingsvalet 1945 fallit samman.⁵¹

I landstingsvalen på Åland under den period jag studerar var röstningsprocenten inte särskilt hög. Från åren 1945–1963 steg röstningsprocenten inte över 50 procent utan låg mellan 28 och 45 procent. Först år 1967 steg röstningsprocenten till 59,1 procent.

2.3 Språkpolitik på Åland

Finland är ett land med två nationalspråk, finska och svenska. På Åland är dock svenska det enda myndighetspråket. Finland är alltså tvåspråkigt medan Åland är enspråkigt svenskt. All offentlig verksamhet som till exempel skolor och myndigheter skall enligt självstyrelselagen vara enspråkigt svenska. Detta enligt självstyrelselagen. Finländska medborgare med finska som modersmål har dock rätt att använda sig av finska vid domstolar och andra statsmyndigheter i landskapet, till exempel Folkpensionsanstalten (FPA).⁵²

Detta gör situationen unik på Åland då finskan inte ens är ett officiellt minoritetsspråk utan endast ett minoritetsspråk. Det är även frivilligt för åländska skolelever att läsa finska i skolan. Finskan har under flera gånger varit upp till debatt på Åland med allt från Radio Suomis sändningar på Åland till hemspråksundervisning i finska.⁵³ Att jag väljer att förklara språkpolitiken på Åland är för att den har en stor betydelse för min undersökning. Flera gånger sågs folkdemokraterna av det politiska etablissemanget som ett parti som hade som mål att förfinska Åland.⁵⁴

2.4 Arbetarrörelsen på Åland

De traditionella näringarna på Åland har genom alla tider varit fiske, sjöfart och handel. Det har alltså inte funnit någon stor industri på Åland som i till exempel Nyland. Den förindustriella verksamheten på Åland var framförallt skeppsbygge och sågverk. När industrialiseringen på allvar startade i de nordiska länderna i slutet av 1800-talet så blev Åland efter. I början av 1900-talet startade flera exportsågverk. Exportsågverken byggdes i Löfskär, Haraldsby, Kattnäs och Godby. Sågen i Haraldsby var den sågen och härifrån exporterades år 1906 drygt 3000 kubikmeter virke. I Haraldsby fanns från år 1888 även ett tegelbruk. Sågverket och Tegelbruket

⁵¹ Wrede (1977), s. 46–48.

⁵² Linda Laurent, *Svenska språköar och finska utskär*, Magma studie nummer 3 2013 (Magma 2013), s. 87–88.

⁵³ ”Många frågor om Radio Suomi” insändare av Mirjam Öhberg, *Nya Åland* 26.12.2012.

⁵⁴ Vi ålänningar bör hålla samman”, *Tidningen Åland* 14.06.1951

gjorde att Haraldsby blev centralorten för arbetarrörelsen på Åland under början av 1900-talet.⁵⁵

I Haraldsby och i Mariehamn bildades det år 1905 arbetarföreningar. I början var dessa tvåspråkiga eftersom en relativt stor del av arbetarna på Åland var inflyttade från finskspråkiga områden i riket.⁵⁶ Medlemsantalet var i början ganska stort. Föreningen i Mariehamn hade 207 medlemmar år 1906. Utöver de två större arbetarföreningarna i Haraldsby och Mariehamn bildades det även mindre arbetarföreningar i Eckerö, Finström (Grelsby), Saltvik (Bertby) och Sund (Bomarsund och Kastelholm). Dessa små föreningar var dock endast verksamma en kort tid och lades ner efter det första lantdagsvalet.⁵⁷

År 1907 splittrades arbetarföreningarna i Haraldsby och Mariehamn på grund av språkstridigheter. Haraldsby slogs senare samman igen men Mariehamns svenskspråkiga dog ut. Före inbördeskriget år 1918 blev det mera fart i den åländska arbetarrörelsen. Återigen uppstod det flera föreningar. I Haraldsby var kvinnorna Alice Rosenblad och Ingeborg Nieminen mycket aktiva. Nieminen skickades efter inbördeskriget till interneringsläger i Tyskland och Rosenblad flydde efter kriget till Stockholm. Efter inbördeskriget slutade arbetarföreningarna vara verksamma på Åland.⁵⁸ Stödet för Socialdemokraterna i landstingsvalet 1919 var dock relativt stort. Detta visar på att även om arbetarföreningarna lades ner efter inbördeskriget fanns det ett visst understöd för vänstern på Åland.⁵⁹

Socialdemokrater från riket försökte under 1920-talet väcka liv i socialdemokratien på Åland. De resande som kom från Finlands svenska arbetarförbund sade i sina rapporter att det fanns en stark misstro från det politiska etablissemanget på Åland och detta skrämde tidigare medlemmar att starta upp verksamheten och att bekänna färg. Det var endast ett fåtal på Åland som prenumererade på socialdemokratiska tidningar från riket men desto fler prenumererade på den rikssvenska tidningen *Socialdemokraten*. De åländska vänstersympatisörerna sympatiserade mera med den rikssvenska vänstern än den finlandssvenska vänstern under 1920- och 1930-talet. Detta enligt rapporten från Finlands svenska arbetarförbund.⁶⁰ Orsaken till detta är enligt mig det sår som uppstod mellan Åland och riket under kampen för återförening med Sverige.

Under 1930-talet blev socialdemokraten Karl Husell invald i Ålands landsting

⁵⁵ Christer Kuvaja, Martin Hårdstedt & Pertti Hakala, *Det Åländska folkets historia, IV: Från finska kriget till Ålandsrörelsen 1808-1920*, (Mariehamn 2008), s. 353–354.

⁵⁶ Mattson-Eklundh, s. 306

⁵⁷ Kuvaja, Hårdstedt & Hakala, s. 572–573

⁵⁸ Kuvaja, Hårdstedt & Hakala, s. 572–573

⁵⁹ Kuvaja, Hårdstedt & Hakala, s. 574.

⁶⁰ Sten-Erik Abrahamsson, 'Folket kan företa sig att vakna', *Rättvisare och bättre socialdemokratien på Åland 100 år*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2006), s. 19.

men på en borgerlig lista. Detta skulle inte ha varit möjligt på någon annan plats än på Åland under 1930-talet. Husell såg sig själv som socialdemokrat men hade inte en socialdemokratisk gruppering bakom sig. Det förekom starkt motstånd mot Husell och han blev åtalad under valrörelsen för att ha hängt upp valaffischer för nära vallokalen. Målet lades senare ner eftersom det upptäcktes att övriga kandidater hade hängt upp valreklam inne i vallokalen.⁶¹ I detta fall bör jag dock vara extra noga med källkritiken eftersom denna historia härstammar från socialdemokraternas egen jubileumshistorik. En ny person som startade upp den åländska arbetarrörelsen i mitten av 1930-talet var Viktor Arvidsson. Han fick till en arbetarförening på Åland som anslöt sig till Finlands svenska arbetarförbund.⁶² Arvidsson var aktiv socialdemokrat under flera decennier och samarbetade i början med folkdemokraterna på Åland men senare uppkom det stridigheter. Arvidsson anklagades för att gå i de borgerligas koppel i och med att han under många val ställde upp på de borgerligas listor.⁶³

Kort sammanfattat om den åländska arbetarrörelsen under mellankrigstiden och krigstiden kan sägas att den låg väldigt mycket i dvala. Efter kriget så rådde nya stämningar i landet Finland och dessa märktes även på Åland och det är då folkdemokraterna startas och partifältet på Åland blir allt tydligare.

⁶¹ Sten-Erik Abrahamsson, 'Folket kan företa sig att vakna', *Rättvisare och bättre socialdemokratin på Åland 100 år*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2006), s. 20.

⁶² IBID.

⁶³ *Ny Tid* 12.5.1951.

3 Starten för de åländska folkdemokraterna

I byn Haraldsby i kommunen Saltvik på Åland höll man den 28 december 1944 ett konstituerande möte för den nya organisationen Mellersta-Ålands Demokratiska förening. Till ordförande för föreningen valdes John Gustafsson. Under mötet bestämde man sig även för att ansluta sig som underorganisation till DFFF i riket.⁶⁴ I och med detta uppstod det i december 1944 en direkt koppling mellan de åländska folkdemokraterna och folkdemokraterna på fastlandet. Haraldsby var en självklar mötesplats eftersom det tidigare hade funnits industrier där och eftersom det arbetade mycket småbrukare och arrendatorer på kungsgårdarna på Norra Åland (Haga, Grelsby och Kastelholm). Här fanns alltså majoriteten av dem som skulle kunna vara potentiella väljare till DFFF på Åland.⁶⁵ Dessa byar var också de byar där de gamla arbetarföreningarna hade funnits under början av 1900-talet.

Bland de som deltog i det första mötet kan nämnas agrolog Runar Nordgren. Nordgren var utbildad agrolog och hemma från Närpes i södra svenska Österbotten. I sin ungdom hade han emigrerat till USA och där blivit aktiv i socialistiska föreningar. I USA träffade han även Aili Salminen och det gifte sig. Paret Nordgren flyttade senare hem till Finland och båda började jobba för folkdemokraterna.⁶⁶ Det var Nordgren som föreslog att föreningen skulle ansluta sig till DFFF i riket.⁶⁷ Nordgren fungerade under denna tid som agitator för folkdemokraterna och reste runt för att uppmana folk att starta lokalavdelningar av folkdemokraterna. Detta går att läsa i en rapport som behandlar DFFF:s svenska sektion. I denna rapport uppmanar även DFFF att *Folktidningen* (den som senare blev *Ny Tid*) bör spridas till så stora områden som möjligt i Svenskfinland.⁶⁸

I protokollen från det konstituerande mötet finns även en del finska namn. Under det första mötet valdes två personer med finska namn till poster inom föreningen.⁶⁹ Om dessa hade finska som modersmål är svårt att säga och det är även svårt att veta hur länge dessa hade bott på Åland. Magnus Wrede skriver dock att när DFFF etablerade sig på Åland var inslaget av finskspråkiga kraftigt. De finskspråkiga utgjorde vid denna tid ett "etniskt proletariat" på

⁶⁴ Protokoll fört vid Mellersta-Ålands Demokratiska föreningen i Folkets hus 28 december 1944 i Haraldsby, 2674 Mellersta Ålands demokratiska förenings arkiv, Folkets arkiv Helsingfors.

⁶⁵ Wrede, *Partibildning och politik på Åland*, 47-48.

⁶⁶ Anna Sundelin & Mats Wickström, "Kärlek och klasskamp över Atlanten: Aili och Runar Nordgrens revolutionära livsresa", opublicerat manuskript.

⁶⁷ Protokoll fört vid Mellersta-Ålands Demokratiska föreningen i Folkets hus 28 december 1944 i Haraldsby, 2674 Mellersta Ålands demokratiska förenings arkiv, Folkets arkiv Helsingfors.

⁶⁸ Rapport om DFFF:s svenska sektion 1944–1946, Arbetararkivet Helsingfors.

⁶⁹ Protokoll fört vid Mellersta-Ålands Demokratiska föreningen i Folkets hus 28 december 1944 i Haraldsby, 2674 Mellersta Ålands demokratiska förenings arkiv, Folkets arkiv Helsingfors.

Åland.⁷⁰ Med etniskt proletariat menar Wrede att de finnar som bodde på Åland var avskilda både språkligt sett och på basis av yrke. Finnarna på Åland kände sig inte hemma i de renodlat åländska politiska fraktionsbildningarna och anslöt sig därför till DFFF:s avdelningar på Åland.

År 1940 var antalet med finska som modersmål på Åland 885. Den totala befolkningen på Åland var samma år 21 196. År 1950 hade antalet finskspråkiga minskat till 770 och den totala folkmängden på Åland var då 21 960.⁷¹ De finskspråkiga bestod i början av 1900-talet till största del av drängar, pigor, lant- och industriarbetare.⁷² Detta gjorde att de finskspråkiga hade både en språklig och yrkesmässig gemenskap och innebar att folkdemokraterna lockade röster från de finskspråkiga. I senare val så ansåg även landstingskandidaten Rauha Åkerblom att finskspråkiga diskriminerades på Åland när de inte hade språkliga rättigheter och rättigheter till undervisning på sitt modersmål.⁷³ Åkerblom försökte i detta fall få röster från de finskspråkiga och ville visa att folkdemokraterna brydde sig om de finskspråkiga på Åland. Ovannämnda exempel visar på att Folkdemokraterna var ett parti som tilltalade den finskspråkiga minoritet som fanns på Åland under denna tid.

⁷⁰ Wrede, *Om förutsättningarna för politisk fraktionsbildning på Åland*, s. 41.

⁷¹ ÅSUB befolkning, Befolkningsregistercentralen, senast uppdaterad 25.04.2016.

⁷² Kuvaja, Hårdstedt & Hakala, s. 574.

⁷³ *Ålänningen* 8 juni 1957.

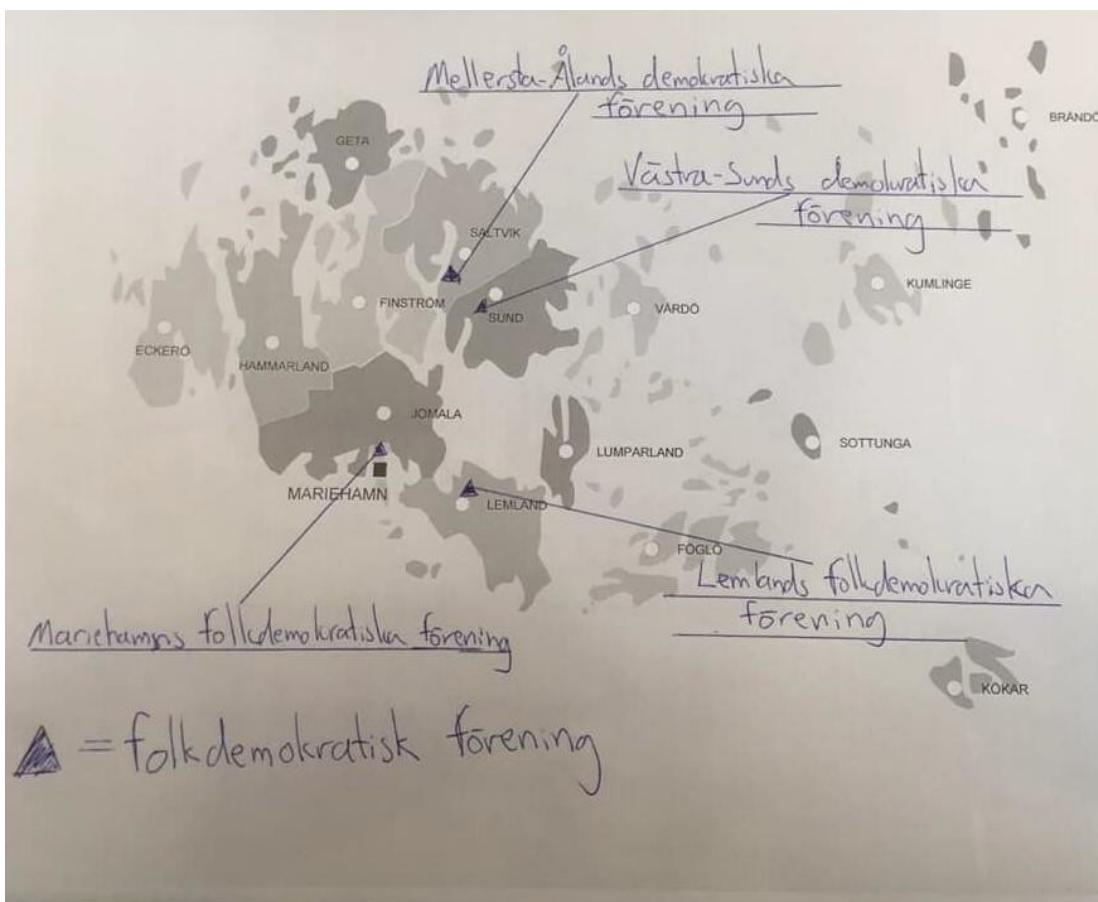

Bild 1 De folkdemokratiska föreningarnas geografiska läge på Åland

3.1 De första valen för de åländska folkdemokraterna

Efter bildandet av den första åländska folkdemokratiska föreningen startades verksamheten upp på riktigt. Mellersta Ålands demokratiska förening beslutade att ställa upp en kandidat i riksdagsvalet som hölls våren 1945. Den kandidat föreningen beslutade att ställa sig bakom var Aili Nordgren. Nordgren var hemma från Åland men hade bott sin ungdom i USA där hon hade haft samröre med olika vänsterkretsar. I dessa kretsar hade hon träffat sin blivande man Runar Nordgren och när de flyttade hem till Finland blev de senare aktiva i DFFF.⁷⁴ Nordgren riktade sig till bland annat fiskare och sjömän utöver arbetarklassen. Till dessa yrkesgrupper lovade hon räntefria lån hos staten för inköp av fiskebåtar och placeringar i produktivt arbete.⁷⁵ Aili Nordgren fick 600 röster i riksdagsvalet vilket var ett bra röstetal. De 600 rösterna räckte dock inte för att bli invald.⁷⁶ Att stödet på Åland inte räckte till tror jag berodde på att föreningen på Åland inte hann samla sig tillräckligt för att tydligt få fram sitt budskap tillräckligt. Att Julius Sundblom ännu vid den här tiden levde och hade en mycket negativ inställning till

⁷⁴ Gyrid Högman, *Den åländska kvinnans historia*, (1998) s. 456–457.

⁷⁵ "Aili Nordgrens vallöften" *Tidningen Åland*, 18.03.1945.

⁷⁶ Högman, s.

folkdemokrater tror jag också påverkade. Åland hade på denna tid inte heller en säkrad riksdagsplats på samma sätt som i dagens läge utan Åland tillhörde samma valkrets som Åbolands valkrets.⁷⁷

Nästa val folkdemokraterna aktiverade sig i var landstingsvalet som hölls i juni 1945. Folkdemokraterna ställde här upp på samma lista som de socialdemokratiska kandidaterna. Listan hette Ålands Arbetares valförbund och bestod av sju kandidater. Det gick inte särskilt bra för listan utan man fick endast in två kandidater, en socialdemokrat, Viktor Arvidsson och en folkdemokrat, Rauha Åkerblom. Den största delen av rösterna fick listorna Ålänningarnas valförbund ett och två. De fick 26 platser av 30. Fria valförbundet fick 2 platser.

⁷⁸ I och med att folkdemokraterna, socialdemokraterna och Fria valförbundet nu kom in i landstinget blev det för första gången olika politiska grupperingar i landstinget. För folkdemokraterna kom alltså Rauha Åkerblom in i landstinget. Rauha Åkerblom var född i Vårdö 1897 och var syster till Aili Nordgren och hade fått förfrågan om att ställa upp i landstingsvalet av Aili. Redan vid denna tid var alltså flera av familjen Salminen⁷⁹ aktiva inom den åländska folkdemokratin.

I ett kapitel om åländska kvinnogestalter inom självstyrelsen i antologin *Åland i Utveckling* beskriver Mirjam Öhberg Rauha Åkerblom. Öhberg beskriver Åkerblom som en sympatisk och en sann människovän. Rauha kämpade ofta ensam i landstinget, att vara kvinna och framförallt vänsterkvinna var svårt i det borgerliga åländska samhället. Många av Åkerbloms motioner i landstinget förkastades men under senare mandatperioder blev liknande motioner som andra landstingsmän förde fram godkända. Öhberg menar med detta att hon var före sin tid men Åland var inte redo för det.⁸⁰ Öhbergs beskrivning av Åkerblom är till en viss del ett hyllande och bör ses med källkritiska ögon. Att Åkerblom hade det jobbigt och kämpigt i landstinget kan man förstå både via tidningsartiklar och Öhbergs beskrivning.

Orsaken till att folkdemokraterna ställde upp med Socialdemokraterna var många. Dels ville de åländska socialdemokraterna distansera sig från Sundbloms listor. De finlandssvenska socialdemokraterna och de finlandssvenska folkdemokraterna i riket hade också under år 1945 ett gott samarbete. Målet var att på finlandssvenskt håll skapa ett socialdemokratiskt och folkdemokratiskt finlandssvenskt förbund. Ett förbund blev det inte

⁷⁷ Gunnar Lindqvist '50 års kultursträvanden' *Mariehamns stads historia 1911–1960*, red. Mats Dreijer (Mariehamn 1962), s. 424–425.

⁷⁸ "Valresultat", *Tidningen Åland*, 19.06.1945.

⁷⁹ Salminen var Rauha och Ailis flicknamn. En annan känd syster var Sally Salminen författare till romanen *Katrina* som blev en succé och översattes till ett 20-tal språk.

⁸⁰ Mirjam Öhberg 'Kvinnogestalter inom självstyrelsen' *Åland i utveckling festskrift utgiven av Ålands landsting med anledning av självstyrelsens 60-årsjubileum den 9 juni 1982*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 120–123.

men ett gemensamt bildningsförbund, Folkets bildningsförbund.⁸¹

På Åland fungerade samarbetet mellan socialdemokraterna och folkdemokraterna fram till landstingsvalet 1948. I valet 1948 ställde det socialdemokratiska kandidaterna upp i ett eget valförbund.⁸² På riksnivå försämrades också samarbetet mellan de finlandssvenska Socialdemokraterna och folkdemokraterna med tiden. År 1949 tog folkdemokraterna över Folkets bildningsförbund och samarbetet mellan socialdemokrater och folkdemokrater hade fått ett definitivt slut.⁸³ Samarbetet mellan Folkdemokraterna och Socialdemokraterna följde alltså samma mönster på Åland som i riket.

Valdeltagandet under landstingsvalet 1945 var relativt lågt. Detta gjorde att Ålands arbetares valförbund kom in med två mandat med endast 567 röster av totalt 7141 röster.⁸⁴ Att valdeltagandet var relativt lågt och att folkdemokraterna fick sina medlemmar att sluta upp gjorde var också en orsak till att folkdemokraterna tog sig in i landstinget.

Ett stående argument som de åländska folkdemokraterna förde fram var att ”småfolket” det vill säga arbetarna, småbrukarna och de fattigare fiskarna saknade representation i landstinget. Det var till dessa grupper folkdemokraterna framför allt vände sig i sina annonser, upprop och insändare i tidningen *Åland*. Folkdemokraterna ansåg även att de uppställda personerna från yrkesgrupperna fiskare och småbrukare i Ålänningarnas valförbund endast var marionetter till bönderna, redarna, tjänstemännen samt andra bättre bemedlade kandidater.⁸⁵ I tidningen *Åland* framhövs att så var inte fallet utan att det finns en mängd kandidater från det så kallade ”småfolket” representerade i Ålänningarnas valförbund. I tidningen förnekas även att ”småfolket” från Ålänningarnas valförbunds listor fungerade som någon slags marionetter till de bättre bemedlade. Det underströks i tidningen att man kan rösta på Ålänningarnas valförbund oavsett yrkesgrupp och då samtidigt rösta både åländskt och svenskt.⁸⁶ Det var skribenterna i tidningen *Åland* som försvarade Ålänningarnas valförbund direkt vilket tydligt visar tidningens politiska sympatier. Det direkta motargumentet från Folkdemokraterna fanns i en annons från 9 juni 1945 där väljarna uppmanades att rösta åländskt men också demokratiskt.⁸⁷

Gällande fiskarna fanns det i *Folktidningen* en intervju med en fiskare från Åland som beskriver läget på Åland för en fiskare inför valet. Fiskaren var William Holmström som var landstingskandidat för folkdemokraterna. I artikeln nämns alla de orättvisor som

⁸¹ Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, s. 471–472.

⁸² ”Valresultat” Tidningen *Åland* 19.6.1948.

⁸³ Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, s. 474–476.

⁸⁴ ”Valresultat” Tidningen *Åland*, 19.6.1945.

⁸⁵ ”Ålänningar” *Åland*, 13.3.1945.

⁸⁶ ”Småfolket och landstingsvalet”, *Åland*, 31.5.1945.

⁸⁷ ”Kvinnorna och landstingsvalet”, *Åland*, 9.6.1945.

Holmström ansåg att fiskarna upplevde i jämförelse med bönderna. Den förtjänst fiskarna fick räckte inte för att betala levnadskostnaderna enligt Holmström.⁸⁸ Folkdemokraterna försökte alltså med dessa berättelser starta debatt och visa de orättvisor som enligt folkdemokraterna fanns i det åländska samhället.

Det ”småfolk” som folkdemokraterna syftade på var alltså ett arv från det så kallade landsbygdsproletariatet som fanns i början av 1900-talet och detta kanaliserades i politiska motsättningar och partibildning samt senare inbördeskrig. På det finländska fastlandet kom många av DFFF:s röster från före detta torpare och obesuttna som nu hade blivit småbrukare. Denna grupp var stor på fastlandet efter kriget.⁸⁹ På Åland hade inte liknande motsättningar funnits inom landsbygdsproletariatet, de sociala motsättningarna som fanns ledde till sjöfart och emigration istället för politisk mobilisering. Folkdemokraterna på Åland hade alltså inte en lika enhetlig väljarbas som folkdemokraterna på fastlandet.⁹⁰ Därför var det mycket svårt för de åländska folkdemokraterna att samla alla de åländska ”småfolken” eftersom många redan var hängivna anhängare av Sundbloms politik. Detta mycket på grund av att tidningen *Åland* var den enda informationskällan bland allmogen.⁹¹

Tidningen *Ålands* redaktion ansåg att folkdemokraterna hade som mål att utrota Ålands särställning som ett svenskspråkigt och självstyrt landskap. I flera annonser och insändare uppmanades befolkningen att rösta åländskt och svenskt, det vill säga att rösta på Ålänningarnas valförbund.⁹² *Folktidningen* kom med argument såsom att enda orsaken till varför folkdemokraterna anklagades för att vilja utrota åländsk svenskhet och självstyre var för att Sundblom och hans anhängare ville behålla sitt politiska monopol. De åländska arbetarna inom industrin i Haraldsby, arrendatorerna i Kastelholm, fiskarna och småbönderna blev helt enkelt totalt utnyttjade av Sundbloms politik menade man i *Folktidningen*. Enligt *Folktidningen* stod folkdemokraterna alltid upp för Ålands självstyrelse och säregenart som enspråkigt svenskt landskap.⁹³

Ett begrepp som är viktigt i denna kontext är ”ålänning”. Både folkdemokraterna och Ålänningarnas valförbund använder begreppet på olika sätt. Ålänningarnas valförbund ansåg att en sann ålänning inte röstar på folkdemokraterna medan folkdemokraterna menar att man både kan vara demokratisk och ålänning. Innebörden i begreppet ”ålänning” var alltså

⁸⁸ *Folktidningen*, 8.6.1945.

⁸⁹ Kim O. K Zilliacus, s. 72–73

⁹⁰ Wrede, *Partibildning och politik på Åland*, s. 26-27.

⁹¹ Kuvaja, Hårdstedt & Hakala., s. 420-421.

⁹² ”Till väljarna”, *Åland*, 12.6.1945.

⁹³ ”Åland och den reaktionära pressen i Sverige”, *Folktidningen*, 8.6.1945.

viktigt för båda parter samt vem som hade rätt och förtur att använda ordet ålänning och kalla sig ålänning.

3.2 Åländska fascister

Inför riksdagsvalet och landstingsvalet 1945 började folkdemokraterna på Åland att peka ut fascister. Ordföranden för Mellersta-Ålands demokratiska förening John Gustafson och Aili Nordgren pekade ut åländska fascister inför riksdagsvalet 1945 och menade att man måste bekämpa de åländska fascisterna och att man visste att motstånd skulle komma från dem.⁹⁴

De åländska fascisterna och deras hantlangare har genom förtal och lögner försökt omintetgöra vårt fredliga försök att organisera och sprida upplysning bland de åländska arbetarna och småbrukarna.⁹⁵

Ovannämnda textutdrag fanns med i Aili Nordgrens föredrag på mötet och även i insändaren i tidningen *Åland*. Även ordförande för Mellersta Ålands demokratiska förening John Gustafson pratade om de åländska fascisterna, vilket kan tyckas radikalt. Mina egna antaganden i detta fall är att både Gustafson och Nordgren delvis syftade på Julius Sundblom och hans anhängare. Belägg för att folkdemokraterna ska kunna kalla Sundblom och hans anhängare för fascister är svårt att hitta direkt utan att gå tillbaka i historien. Sundblom stödde Lappolagarna under 1930-talet och även Lapporörelsen innan den blev alltför fientlig mot finlandssvenskarna.⁹⁶ Det är dock osäkert om Gustafson och Nordgren hade detta i bakhuvudet när de refererade till de åländska fascisterna eller om det bara var en taktik för att väcka debatt och få folket med sig.

En annan grupp som Nordgren kan ha syftat på var medlemmarna i skyddskåren på Åland under fortsättningskriget. Under fortsättningskriget verkade en skyddskår på Åland enligt samma mönster som på fastlandet. Det var eventuellt de landstingsledamöter som hade varit medlemmar och aktiva i skyddskåren som Aili Nordgren kallade för fascister. Medlemmarna i skyddskåren fick kritik för att vara krigshetsare även från andra håll än folkdemokraterna.⁹⁷ DFFF kallade många av sina motståndare för fascister direkt efter kriget, oftast baserat på lösa argument och vaga motiveringar. Det var alltså en del av folkdemokraternas att kalla sina fiender för fascister.⁹⁸

Tidningen *Ålands* redaktion svarade direkt i en artikel efter referatet från mötet att det var mycket upprörande att folkdemokraterna pekade ut åländska fascister. Enligt artikeln

⁹⁴ ”Från Allmänheten, mötesreferat från Mellersta Ålands Demokratiska förening”, *Åland*, 25.1.1945.

⁹⁵ IBID

⁹⁶ Dan Nordman, *Från bystugan i Lappo till riksdagen i Helsingfors*, (Skogsjömedia 2000-2008),

⁹⁷ Dan Nordman, 'Landstingsmannen', *Brobyggaren Evald Häggblom*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2012), s. 80–82.

⁹⁸ Antero, Holmila & Simo Mikkonen, *Suomi sodan jälkeen*, (Keuruu 2015), s. 138–139.

var ålänningarna utpräglade demokrater. Om det fanns fascister på Åland var dessa enligt artikeln från fastlandet. Några på Åland födda fascister fanns det däremot icke enligt artikeln i tidningen *Åland*. Tidningen *Ålands* redaktion skrev att uttalandet var kränkande, oriktigt och missvisande.⁹⁹

Inför landstingsvalet 1945 använde sig folkdemokraterna av fascistargumentet igen. I en insändare publicerad i tidningen *Åland* 28 april gick Ruben Salminen hårt åt det åländska etablissemanget med Sundblom i spetsen. Ruben Salminen var bror till Rauha Åkerblom och Aili Nordgren.¹⁰⁰ En fråga som Salminen lyfte upp var de norska kustseglationer som genomförts av åländska sjömän under andra världskriget. Här anser Salminen att Sundblom hade vilselett folket när han har godkände denna handel och att politikerna på Åland på detta vis hade hjälpt Tyskland med krigsinsatser i och med att den åländska handelsflottan seglat under tysk flagg. I insändaren togs det även upp det politiska etablissemangets negativa inställning till vänskapsföreningen Finland-Sovjetunionen samt hatet mot finnar på Åland. Dessa åsikter och inställningar från etablissemanget ansåg Salminen att var typiska fascistiska handlingar.¹⁰¹

Redaktionen vid tidningen *Åland* bemötte insändaren genom att motsätta sig allt och att Ruben Salminen hade helt fel i sina antaganden och åsikter. Svaret var dock väldigt kort och ger inte alls konkreta svar på Ruben Salminens alla påståenden om de åländska fascisterna.¹⁰² De svaren som tidningen *Åland* förde fram är både väldigt korta och koncisa. Det säger endast att folkdemokraterna har fel och bidrar inte till någon större debatt. Tidningen *Åland* och chefredaktören Sundblom visste hur mycket makt och inflytande man hade över den åländska befolkningen och kunde därför vara så arrogant till folkdemokraternas åsikter.

Ruben Salminen yrkade även på att Ålands socialdemokrater med Viktor Arvidsson som huvudkandidat i landstingsvalet skulle ansluta sig till folkdemokraterna. Salminen var före kriget socialdemokratisk riksdagskandidat men gick med i DFFF efter kriget. Socialdemokraterna motsatte sig en samgång med folkdemokraterna men däremot bildades ett valförbund mellan dessa inför landstingsvalet 1945.¹⁰³

Under kriget fanns det ett antal personer med koppling till Åland som var stora beundrare av Tyskland. Otto Andersson som var från Vårdö var medlem i föreningen Svenska Tysklandsvänner i Finland och skrev en skrift till föreningen 1943 med syftet att ändra den

⁹⁹ ”Svar från Redaktion gällande mötesreferatet från folkdemokraterna”, *Åland*, 25.1.1945.

¹⁰⁰ Håkan Skogsjö, *Familjer och gårdar i Vårdö*, (Mariehamn 2001), s. 548–549.

¹⁰¹ ”Från Allmänheten Åland fascismen och demokratin” insändare av Ruben Salminen, *Åland*, 28.4.1945.

¹⁰² ”Redaktionens svar på Ruben Salminens insändare”.
Åland, 28.4.1945.

¹⁰³ Sten-Erik Abrahamsson, ’Folket kan företa sig att vakna’, *Rättvisare och bättre socialdemokratin på Åland 100 år*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2006), s. 19. s. 20-21.

negativa inställningen till Tyskland i Svenskfinland. Andersson talar också varmt om Tyskland som ett skydd mot bolsjevismen och att det finns en sekellång rasbetingad gemenskap mellan tyskar och finländare. Det finns även belägg för nationalsocialistiska strömningar och beundran av det tyska bland politikerna i landstinget på Åland under krigstiden. Lantrådet Carl Björkman var en av dem och han trodde stark på både ett "Stor-Tyskland" och ett "Stor-Finland".¹⁰⁴ Riksdagsmannen Thorsten Rothberg som med Sundbloms hjälp blev invald i riksdagen i Lappovalet 1930, beundrade Lapporörelsen under rörelsens tidiga verksamhetsår. Roth¹⁰⁵ Lappovalet var det val som president Relander utlyste efter att riksdagen hade röstat igenom Lappolagarna år 1930. Lagarna som man hade röstat igenom var av grundlagsnatur och därför behövde även nästa riksdag godkänna dem för att de skulle vara giltiga.¹⁰⁶

Fascismargumentet togs som sagt upp flera gånger i folkdemokraternas kampanj under riksdagsvalet 1945 och landstingsvalet 1945. folkdemokraterna argumenterade genom att säga att alla förutom de som röstar på folkdemokraterna är fascister. Begreppet fascist stod för det onda i detta sammanhang, medan folkdemokraterna lyftes fram som det goda. Dessa argument och hur folkdemokraterna argumenterade för sin sak i denna fråga kan knytas an till teorin om en innehållslig idéanalys. Denna teori försöker förklara hur ett parti argumenterar i en viss fråga (utpekandet av fascister), vilka huvudbegreppen är (fascismen) och vad huvudbegreppen ges för betydelse (fascismen ses som något dåligt).¹⁰⁷

Att peka ut påstådda fascister var en taktik som användes genomgående av både DFFF på fastlandet och av de åländska folkdemokraterna. Taktiken kan eventuellt vara en orsak till att vissa röstade på Rauha Åkerblom i landstingsvalet 1945 och att hon blev invald i landstinget.

3.3 Landstingsvalet 1948

Vid landstingsvalet 1948 hade folkdemokraterna suttit en period i landstinget. Under den perioden hade Rauha Åkerblom haft det mycket kämpigt och hon blev ofta utsatt för utfrysning. Hennes motioner blev oftast förkastade.¹⁰⁸ Trots detta beslutade sig både folkdemokraterna på Åland och Rauha Åkerblom att ställa upp i landstingsvalet 1948

Inför landstingsvalet 1948 hade det politiska landskapet på Åland genomgått en

¹⁰⁴ Benita Mattson-Eklund, s. 341.

¹⁰⁵ Dan Nordman, *Från bystugan i Lappo till riksdagen i Helsingfors*, (Skogsjömedia 2000-2008), <http://www.historia.ax/forsbg.htm>, (hämtad 15.03.2019).

¹⁰⁶ Benita Mattson-Eklund, s. 341.

¹⁰⁷ Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, (Lund 2005), s. 155–156.

¹⁰⁸ Mirjam Öhberg `Kvinnogestalter inom självstyrelsen` *Åland i utveckling festskrift utgiven av Ålands landsting med anledning av självstyrelsens 60-årsjubileum den 9 juni 1982*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 120–123.

förändring. Julius Sundblom dog 1945 men hans minne och ståndpunkter levde ännu kvar. Politiska partier var ännu något som inte sågs med blida ögon på Åland. Inför valet hade folkdemokraterna en insändare i tidningen *Åland* där det gick igenom hur hårt Rauha Åkerblom hade jobbat för sina ideal som till exempel medborgarinstitut och bättre åldrvård. I insändaren stod det även att de åländska borgarna och storredarna hade fått det bättre och att de rent "åländska listorna" inte gagnar småfolket och den vanliga ålänningen utan endast de rika ålänningarna. I samma insändare finns svar från Ålänningarnas valförbund som sade att dessa anklagelser endast var rena lögnar och endast ett försök att orsaka splittring bland ålänningarna.¹⁰⁹

Vid valet 1948 behöll folkdemokraterna sitt ena mandat. Det var dock inte Rauha Åkerblom som valdes in utan Rickard Lindroth. Åkerblom ställde upp och fick 85 röster medan Lindroth fick 147 röster. Ålänningarnas valförbund I och II fick 13 respektive 14 mandat och Åländska arbetarnas och löntagarnas valförbund ett mandat. Det sistnämnda var den socialdemokratiska listan och från den valdes socialdemokraten Viktor Arvidsson in.¹¹⁰ Enligt beräkningar skulle det endast ha behövt 19 röster till för folkdemokraterna för att få in även Rauha Åkerblom till landstinget. Folkdemokraterna gjorde alltså ett bättre val år 1948 än vid valet 1945.¹¹¹

Rickard Lindroth var vid sidan av Rauha Åkerblom folkdemokraternas mest synliga individ. Lindroth föddes år 1901 i byn Kulla i kommunen Sund. Han valdes redan under 30-talet in i Sunds kommunfullmäktige men då utan partibeteckning. I kommunfullmäktige satt han till år 1975. Lindroth var aktiv vid bildandet av folkdemokraterna på Åland men också i samfundet Finland Sovjetunionens Ålandsavdelning som bildades 1945. Det intressanta med Lindroth var att han inte var någon form av arbetare inom industrin utan han hade en egen taxirörelse. Detta går att läsa i hans dödsannons.¹¹² Lindroth hade haft sin egen taxifirma sedan 1935 och hade ägt flera egna bilar¹¹³ Inför valet 1948 beskrevs han dock som en arbetare inom olika praktiska yrken och att han bedrev ett litet jordbruk. Lindroth beskrivs också som en förespråkare för småfolket och arbetare.¹¹⁴ Lindroth var övertygad i sin ideologi som kommunist och folkdemokrat och trodde på ett klasslöst samhälle.

De första valen gick alltså relativt bra för folkdemokraterna. Vid valet 1945 kom partiet in och vid valet 1948 lyckades partiet göra ett bättre val. De var ändå en marginell grupp

¹⁰⁹ "Sanningen till Ålands folk", *Åland* 12.6.1948.

¹¹⁰ "Valresultat" *Åland* 19.6.1948.

¹¹¹ "Folkdemokraterna gick framåt i röstetal vid valen på Åland", *Ny Tid*, 19.6.1948.

¹¹² "Dödsannons Rickard Lindroth", *Åland*, 12.9.1978.

¹¹³ "Nu har Richard lämnat gaspedalen", *Åland* 5.3.1977.

¹¹⁴ "Kandidaterna presenteras", *Folktidningen Ny Tid*, 10.6.1948.

i landstinget eftersom det endast hade en ledamot under dessa två mandatperioder. Folkdemokraterna skapade en del debatt under dessa två perioder och en ny politisk aktör hade trätt in på den åländska politiska arenan.

4 Det åländska politiska etablissemangets syn på folkdemokraterna

Under tiden som folkdemokraterna var aktiva ändrades även den politiska kartan på Åland. Från att ha varit ett partilöst samhälle med endast listval gled man under 50- och 60-talet mot ett mera utpräglat politiserat samhälle med olika politiska grupperingar.¹¹⁵ Det åländska politiska etablissemangets syn på folkdemokraterna såg för det mesta negativt på folkdemokraterna men inställningen till dem ändrades med tiden från att ha varit nästan osynliga under första tiden till att senare bli en politisk motståndare som tvingade till mobilisering för att till slut igen vara en ytterst liten fraktion. I detta kapitel beskriver jag synen och åtgärderna som togs mot folkdemokraterna på Åland och hur etablissemangets syn förändrades med tiden. Trots att det är folkdemokraterna som står i fokus blir detta stycke även en beskrivning över hur det åländska politiska etablissemangets utveckling under tiden som folkdemokraterna var aktiva.

Under 1950-talet ökade stödet för folkdemokraterna på Åland. Sin största framgång gjorde partiet vid landstingsvalet 1954 då folkdemokraterna fick 7,4 procent av rösterna vilket ledde till två mandat i landstinget.¹¹⁶ Detta kan tyckas vara lite men för att vara ett vänsterparti med anknytning till riket så var detta ett väldigt bra resultat för folkdemokraterna. Detta och en mängd övriga saker tvingade det åländska politiska etablissemanget till aktion mot folkdemokraterna.

4.1 Definition av det åländska politiska etablissemangets

Till det åländska politiska etablissemangets räknar jag alla de som stod emot folkdemokraterna och anklagade dem för att vara icke åländska. Största delen av dessa hörde till Ålänningarnas valförbund ett och två och senare till valorganisationen Åländsk samling som bildades inför landstingsvalet 1957.¹¹⁷ En som jag räknar med i början till det politiska etablissemangets är Julius Sundblom. Sundblom dog redan 1945 men han lämnade ett starkt intryck på hela det åländska politiska fältet.¹¹⁸ Efter Julius Sundbloms död så fortsatte linjen utan egentliga politiska partier på Åland, förutom då socialdemokraterna och folkdemokraterna. Som nämndes tidigare kom största delen av landstingsledamöterna fram till 1957 från Ålänningarnas valförbund. Ålänningarnas valförbund var endast aktivt under valrörelsen och hade inte någon

¹¹⁵ Wrede, *Partibildning och politik*, s. 34–35.

¹¹⁶ ”Valresultat” *Åland*, 19.6.1954.

¹¹⁷ ”Upprop” *Åland* 8.1.1957.

¹¹⁸ Johannes Salminen, *Ålandskungen* (1979), s. 259–261.

direkt verksamhet mellan valen. De som ställde upp för Ålänningarnas valförbund kom från flera olika yrkesgrupper. På deras listor fanns jordbrukare, tjänstemän, köpmän och fiskare. Det sades även från Ålänningarnas valförbund sida att det var önskvärt att alla kommuner på Åland var företrädda skulle det vara de bästa¹¹⁹

Ålänningarnas valförbund var en form av ett kaderparti enligt Maurice Duvergers uppdelning i mass- och kaderpartier. Ett kaderparti är ett parti som är aktivt endast till valen och bygger på borgerliga principer. Organisationen lever upp eftersom resursstarka personer skaffar pengar till organisationen, planerar valkampanjer och nominerar kandidater. Mellan valen är organisationen vilande. Exakt på detta vis fungerade Ålänningarnas valförbund och därför kan man kategorisera rörelsen som ett kaderparti.¹²⁰ Enligt Wrede så går det inte att kalla Ålänningarnas valförbund för ett politiskt parti. Wrede för fram fyra kriterier som bör uppfyllas för att en gruppering skall kallas ett politiskt parti dessa är en fast organisation, organisering på minst två nivåer, strävan till politiskt inflytande och strävan till att få anhängare i allmänna val och på annat sätt folkligt stöd.¹²¹ Ålänningarnas valförbund faller redan på första punkten eftersom det inte fanns en fast organisation. Ålänningarnas valförbund var inte heller något direkt politiskt parti utan endast en valmansförening. Detta eftersom det fanns en mängd olika samhällsklasser inom Ålänningarnas valförbund.

4.2 Tidningen Ålands roll och folkdemokraterna

Tidningen *Åland* grundades år 1891. Grundare och första chefredaktör var Julius Sundblom. Sundblom var chefredaktör fram till sin död år 1945 och samtidigt som detta var han landstingets talman från 1922 fram till sin död år 1945. Tidningen *Åland* var länge den enda tidningen på Åland och Sundblom använde den skickligt som sitt språkrör bland annat under Ålandsfrågan.¹²² Tidningen *Ålands* redaktion var mycket negativt inställd mot folkdemokraterna och nämnde dessa mycket sällan och när man väl tog upp Folkdemokraterna var det oftast ur en negativ synvinkel. Det var inte endast insändarna och ledarna som hade en viss åsiktsyttring utan också de rent redaktionella nyhetstexterna. De åsikter som fördes fram om rikspartier och partipolitik i tidningen *Åland* var till exempel att ålänningarna lever lyckligast utan partibildning, partibildning är ingenting för ålänningarna och stoltheten över att inte ha några partier i landskapet.¹²³

Tidningen *Åland* var den enda lokaltidningen fram till år 1981 då tidningen *Nya*

¹¹⁹ Wrede, *Partibildning och politik*, s. 48–49.

¹²⁰ Jan Sundberg, *Partier och Partisystem i Finland*, (1996), s. 13–14.

¹²¹ Wrede, *Partibildning och politik*, s. 2–3.

¹²² ”Åland” Uppslagsverket Finlands webbsida, <<https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Aaland2>>, hämtad 23.11.2019.

¹²³ *Åland* 9.10.1956, *Åland* 5.1.1956 & *Åland* 3.1.1974.

Åland grundades efter en strid inom tidningen *Åland* eftersom chefredaktören och största delen av journalisterna var missnöjda med ledningen och då bildade en egen tidning i form av ett andelslag.¹²⁴ Bland övrig media under tiden 1945–1967 kan nämnas Finlands rundradio som sände på Åland. Från och med början av 1960-talet började även Televisionen att komma till Åland. Efter många om och men fick ålänningarna tillgång till svensk television.¹²⁵

Folkdemokraterna och tidningen *Ålands* redaktion hamnade i strid flera gånger och såg inte med blida ögon på varandra. Intresset att skriva om folkdemokraterna var heller inte särskilt stort och de gånger tidningen *Åland* skrev om folkdemokraterna handlade det till största del om negativa faktorer. Åren 1945–1967 nämndes folkdemokraterna endast 19 gånger och av dessa var 18 negativ rapportering och endast 3 neutrala värderingar. Ålänningarnas valförbund och Åländsk Samling har däremot desto flera omnämmanden var av de flesta är positiva eller neutrala. Inget negativt skrevs om dessa två ovannämnda grupperingar perioden 1945–1966.¹²⁶

Ett exempel på ett av de negativa omnämmandena var tidningen *Ålands* artikel om *Ny Tids* Ålandsbilaga *Åläningen*. De som *Åläningen* förde fram om klassklyftor och de rika skeppsredarnas utsugning av de fattiga ansåg tidningen *Åland* att endast var propaganda och ett sätt att splittra det åländska folket på. Tidningen *Ålands* redaktion ansåg att det var ren och skär smutskastning från folkdemokraternas sida.¹²⁷

Folkdemokraterna visade även sitt agg mot tidningen *Åland* flera gånger. De svarade delvis på de anklagelser som de fick men gav också ris till tidningen *Åland* när tidningen stödde de etablerade politiska krafterna inom den åländska politiken. Rauha Åkerblom skriver i en insändare i *Ny Tid* att tidningen *Åland* var det samma som Åländsk Samling och att man inte kan kalla tidningen *Åland* för riktig journalistik utan endast som ett språkrör som påstår sig vara objektivt men i själva verket inte är det. Rauha Åkerblom ansåg att tidningen *Åland* såväl som Åländsk Samling vara styrda av de rika skeppsredarna och storkapitalisterna på Åland. Hon menade även att *Ny Tid* inte låtsades vara på folkdemokraternas sida till skillnad från tidningen *Åland* som försökte dölja sitt samarbete med Åländsk Samling.¹²⁸ I tidningen *Ålands* artikel från 23 augusti 1960 beskrevs den folkdemokratiska åläningen. Med åläningen i det här fallet menar tidningen *Åland Ny Tids* bilaga *Åläningen* inte en person. I artikeln beskrivs den folkdemokratiska propagandan som

¹²⁴ Lindh, s. 150.

¹²⁵ Kurt Lindh, *Det åländska samhället*, (1984) s. 152–155.

¹²⁶ Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 85–86.

¹²⁷ ”Den folkdemokratiska ”Åläningen””, *Åland* 23.8.1960.

¹²⁸ ”insändare av Rauha Åkerblom”, *Ny Tid*, 8.6.1957.

osmaklig och osund samt att *Ålänningen* ger en missvisande bild av åländska förhållanden.¹²⁹ Skribenten i *Ny Tid* menade att skribenten i tidningen *Åland* undanhöll fakta och använde sig av skrämselfaktik emot folkdemokraterna. De klyschor som tidningen *Åland* pratade om gällande begreppen rik och fattig anser *Ny Tid* inte vara klyschor utan endast någonting som tidningen *Åland* inte vill nämna. *Ny Tid* menade att tidningen *Åland* i alla frågor tog parti för de rika i sociala och ekonomiska frågor.¹³⁰

Detta var några exempel på hur de båda tidningarnas redaktioner såg på varandra och hur tidningen *Ålands* redaktion flera gånger skrev negativt om folkdemokraternas verksamhet på Åland. Om ålänningarna skulle ha läst båda tidningarna i lika stor utsträckning så skulle det eventuellt leda till att folkdemokraterna skulle få mera stöd så var dock inte läget. Från rapportering om folkdemokraternas verksamhet på Åland så nämns det att endast 50 prenumererade på *Ny Tid* på Åland under 1950-talet.¹³¹ I *Ny Tid* fanns det vissa gånger annonser som uppmanade ålänningarna att sprida tidningen i landskapet genom att låna tidningen vidare till sina grannar och bekanta.¹³² Tidningen *Åland* hade däremot en oftantligt större läsarkrets på Åland. Under 1950- och 1960-talet hade tidningen nyhetsmonopol som enda lokaltidning på Åland, vilket gjorde att läsarskaran var stor. Detta gjorde att Tidningen *Åland* hade hegemoni när det kom till att sprida politisk information på Åland.¹³³

Folkdemokraterna hade till en viss del valreklam i tidningen *Åland* men det handlade mycket om annonser för de olika kandidaterna. Insändare från folkdemokraterna finns det inte så många av. I annonserna är det fråga om slagkraftig text med korta meddelanden om vad folkdemokraterna och de olika kandidaterna inom folkdemokraterna ville jobba för.¹³⁴ Gällande antalet annonser för folkdemokraterna ökar de mera med tiden i tidningen *Åland* medan de minskar i *Ny Tid*. Folkdemokraterna ansåg väl sig tvungna att öka annonseringen i tidningen *Åland* eftersom deras försök och planer att sprida *Ny Tid* verkade ha misslyckats. Avsaknaden av insändare tror jag beror på tidningen *Ålands* agg och negativa inställning mot folkdemokraterna. Tidningen *Åland* ville helt enkelt inte släppa in debattörer från folkdemokraterna.

¹²⁹ "Den folkdemokratiska "Ålänningen"", *Åland* 23.8.1960.

¹³⁰ "Varför tappar Åland besinningen", *Ny Tid*, 26.8.1960.

¹³¹ Yhteenveto org. poliittisesta tilanteesta ja perustetväistä Ahvenanmaalla, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, Suomen

kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹³² "Sprid ordet", *Ny Tid* 16.9.1960

¹³³ Wrede, Partibildning och Politik, s. 80–81.

¹³⁴ "Rösta på Rauha Åkerblom", *Åland* 12.6.1954, "Valförbundet för arbetarnas, småbrukarnas och fiskarnas intressen", *Åland* 12.6.1957, "Arbetare, småbrukare, fiskare och småföretagare", *Åland* 24.9.1960 & "löntagare och småbrukare", *Åland* 03.10 1963.

4.3 Bråket om den nya självstyrelselagen

En fråga där folkdemokraterna och det politiska etablissemanget kom i konflikt var den frågan om den nya självstyrelselagen. Efter kriget fanns inte längre Nationernas Förbund som skulle bevaka Ålands självstyrelse mot omvärlden. En ny självstyrelselag måste skapas och den skulle röstas igenom både i riksdagen och i landstinget. Lagen godkändes i riksdagen och landstinget år 1951. I riksdagen röstade folkdemokraterna emot och vid behandlingen i landstinget lade den folkdemokratiska ledamoten Rickard Lindroth ner sin röst. Frågan spelade en stor roll i landstingsvalsdebatten år 1951.

I en artikel från tidningen *Åland* den sjunde juni 1951 beskrivs en händelse där landstingsmannen Rickard Lindroth och arbetaren Karl Lind uppvaktade regeringen och riksdagsgrupperna i Helsingfors. De förde fram en resolution där de ansåg att i och med den nya självstyrelselagstiftningen skulle ålänningarnas bestämmande falla i händerna på imperialistiska makter. Lindroth och Lind menade även att freden var hotad i och med denna uppgörelse eftersom Åland i värsta fall kunde användas som bas för en attack mot Sovjetunionen i och med uppgörelsen. Tidningen *Ålands* redaktion bemötte i samma artikel detta och anklagade Lindroth och Lind för att påverka den åländska självstyrelserevisionen i negativ riktning. Redaktionen ansåg heller inte att den samling som hade varit med och godkänt skrivelsen under mötena varit särskilt representativ eftersom mötena enbart hade besökts av ett fåtal personer. Att Lindroth och Lind i skrivelsen hade framfört att detta var en stor del av det åländska folkets vilja gjorde inte saken bättre. Tidningen *Åland* sade att detta visar på hur de åländska folkdemokraterna med alla medel försökte motverka den åländska självstyrelsen och att detta hade skett kontinuerligt under flera år men nu kommit fram konkret i och med skrivelsen.¹³⁵

Självstyrelselagen och bråket om den var en ganska trivial strid från folkdemokraternas sida. De visste att de inte skulle lyckas få igenom sitt förslag igenom men det var ändå en ståndpunkt från deras sida och det skapades debatt kring frågan. I och med folkdemokraternas utspel och skrivelse till regeringen och riksdagsgrupperna i Helsingfors så gled folkdemokraterna ännu mera åt det finska hållet och längre bort från den åländska linjen enligt det politiska etablissemanget. Det gjorde att folkdemokraterna ännu mer sågs som ”finskhetsivrare” och ”bakåtsträvare”.¹³⁶

Att Lindroth lade ner sin röst kan ses som ett sätt att skapa uppmärksamhet. Lindroth visste att han inte kunde få igenom sin och folkdemokraternas ståndpunkt eftersom han var ensam om den. Lindroth valde då istället att göra så mycket väsen som möjligt av sig

¹³⁵ ”Folkdemokraterna rör på sig”, *Åland* 7.6.1951.

¹³⁶ ”Vi ålänningar bör hålla samman”, *Åland* 14.6.1951.

för att väcka uppmärksamhet i landstinget. Om detta var ett smart drag eller inte är svårt att säga. Vid följande val så ökade folkdemokraternas röster och man fick in två mandat i landstinget.¹³⁷ Om detta berodde på Lindroths agerande i röstningen om den nya självstyrelselagen är svår att säga. Folkdemokraterna hade dock fått medieutrymme och synlighet i och med sin åsikt i frågan vilket kan ha lett till mera röster.

4.4 Bildandet av Åländsk Samling

I ett uppprop i tidningen *Åland* den 8 januari 1957 så tillkännagavs bildandet av valorganisationen Åländsk samling. Denna organisation hade varit under uppbyggnad från november 1956 och en kommitté hade arbetat med den. I upppropet beskrivs att Åländsk samling välkomnande alla icke partianslutna ålänningar att ansluta sig inför valet 1957. Åländsk Samling skulle verka för det svenska språket, självstyrelsen och samarbeta kring dessa frågor även om organisationens olika medlemmar kunde ha olika åsikter i bland annat sociala och ekonomiska frågor.¹³⁸ Skillnaden mellan Åländsk Samling och Ålänningarnas Valförbund var att Åländsk Samling även hade verksamhet under mandatperioderna och inte enbart vid stundande landstingsval. Åländsk Samling strävade även till att ha lokalavdelningar i varje kommun på Åland. På grund av dessa två faktorer kan Åländsk Samling klassas som ett parti även om det fanns många skilda åsikter inom grupperingen.¹³⁹

Socialdemokraterna på Åland var först negativt inställda till Åländsk Samling och inför valet 1957 var Socialdemokraterna på väg att ställa upp en egen lista. Denna lista blev dock inte en egen lista utan en andra vallista inom Åländsk Samling, Åländsk Samling II. Åländsk Samling gick med på att ställa upp en sådan lista med åsikter mer åt vänster så länge de gemensamma målen om självstyrelsen och det svenska språket betonades starkt. Detta gjorde att lokalorganisationer bildades både utgående ifrån geografisk grund och på olika politiska frågor inom Åländsk Samling.¹⁴⁰ Till valet 1957 ställdes alltså två listor upp inom valförbundet Åländsk Samling, Åländsk Samling I och Åländsk Samling II där den senare var en lista som låg längre vänsterut.¹⁴¹

Vilka orsaker låg då bakom bildandet av Åländsk Samling? Wrede för fram flera olika faktorer till varför valorganisationen Åländsk Samling bildades år 1957. En av orsakerna var det låga valdeltagandet i landstingsvalen. Wrede pekar också på mobiliseringen från vänsterhåll i form av folkdemokrater men detta argument går han inte in på desto mera.¹⁴²

¹³⁷ ”Valresultat” *Åland*, 19.6.1954.

¹³⁸ ”Upprop” *Åland* 8.1.1957.

¹³⁹ Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 49–50.

¹⁴⁰ Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 50.

¹⁴¹ Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 56.

¹⁴² Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 56–57.

Folkdemokraterna fick inte gå med i Åländsk Samling. Folkdemokraterna var partibundna och redan detta gjorde det omöjligt för dem att gå med och ställa upp på Åländsk Samlings listor. Ur uppropet i tidningen *Åland* står det även att Åländsk Samling inte skulle blanda sig med främmande makter och att framtiden för Åland endast är tryggad om den hålls i egna händer. Med främmande makter syftade Åländsk Samling på riket. Med Åländsk Samling hoppades grundarna få upp röstningsprocenten i landstingsvalen och att få igång lokalavdelningar i de olika kommunerna på Åland.¹⁴³ Uppropet nämnde inte folkdemokraterna men genom att läsa mellan raderna och tidigare politiska debatter gällande åländskhet och hot utifrån från kan man se en negativ inställning mot folkdemokraterna när man läser mellan raderna.

I en insändare i tidningen *Åland* med signaturen ”Sverige Ålänning” så förs det fram att denne är nöjd med Socialdemokraternas val att ha anslutit sig till Åländsk Samling men mycket vred över folkdemokraternas motvilja och hätska propaganda mot samlingen. Insändarskribenten påpekade att det även inom Åländsk Samling finns goda representanter för arbetare, fiskare och småbrukare och att folkdemokraterna endast förstör för riktiga åländska arbetare. Skribenten uppmanade till att rösta åländskt och inte falla för folkdemokraternas propaganda.¹⁴⁴ En av orsakerna till att Åländsk Samling bildades ett halvår före landstingsvalet 1957 var folkdemokraternas ökning i väljarstöd vid landstingsvalet 1954. Folkdemokraterna ökade med från ett mandat till två. Stödet i procent ökade visserligen inte märkbart från 5,1 till 7,6 procent.¹⁴⁵ Ändå såg troligen folkdemokraternas motståndare bittert på dessa siffror och såg ett behov av att mobilisera och profilera sig tydligare.

I en rapport från folkdemokraterna i riket som behandlade Åländsk Samling så beskrevs valorganisationen endast som en orsak till att isolera folkdemokraterna i den åländska politiken. Åländsk Samling beskrevs även som separatister, ickedemokratiska och att det dansade under Svenska Folkpartiets pipa som riktiga storkapitalister. I och med bildandet av Åländsk Samling så har den åländska nationalismen fått nytt fotfäste enligt DFFF.¹⁴⁶ Gällande folkdemokraternas syn på socialdemokraterna efter att det hade anslutit sig till Åländsk Samling har jag inför valet 1957 inte hittat någon information om. Socialdemokraterna med Viktor Arvidsson i spetsen hade dock även tidigare ställt upp på Ålänningarnas valförbunds listor sedan 1948.¹⁴⁷ Vid valet 1951 skrev Rauha Åkerblom i *Ny Tid* om Viktor Arvidsson och

¹⁴³ ”Upprop” *Åland* 8.1.1957.

¹⁴⁴ ”Från Allmänheten, insändare från Sverige ålänning”, *Åland* 15.6.1957.

¹⁴⁵ ”Valresultat”, *Åland* 19.6.1951 & ”Svagt valdeltagande resulterade i mandatvinst för folkdemokraterna”, *Åland* 19.6.1954.

¹⁴⁶ Tiilanteesta ja puoleemme tehtävistä Ahvenanmaalla, Martin Backman, 01.04.1957, Folkets Arkiv Heslignfors.

¹⁴⁷ Tidningen *Åland* 19 juni 1948.

Socialdemokraternas svek mot arbetarna genom att alliera sig med borgarna. Åkerblom beskriver Arvidsson som en fallen hjälte inom den åländska arbetarrörelsen.¹⁴⁸ Att det åländska Socialdemokraterna sågs som klassförrädare var inte något nytt för folkdemokraterna på Åland och troligen såg man på liknande sätt på Socialdemokraterna i och med att de anslöt sig till Åländsk Samling inför valet 1957.

Åländsk Samling hölls intakt fram till början av 1970-talet då flera olika politiska grupperingar drog sig ur organisationen. Socialdemokraterna ställde upp på egen lista redan vid valet 1967.¹⁴⁹ Frisinnad Samverkan var alternativet till höger och kärnan i Åländsk Samling blev kvar under namnet LoS (landsbygdens och Skärgårdens valförbund).¹⁵⁰ Det bildades även ett liberalt alternativ i Mariehamn under namnet mittenliberalerna.¹⁵¹

Folkdemokraterna förde ända fram till det föll ut ur landstinget en kamp mot Åländsk Samling som var deras huvudsakliga motståndare vid valen. Folkdemokraterna ansåg att Åländsk Samling tydligt var partipolitiskt även om samlingen själva sa att de inte var partipolitiska. I *Ny Tids* bilaga *Åläningen* beskrivs Åländsk Samling som en partipolitisk organisation som eftersom man hade representanter i Svenska folkpartiets centralorganisation. Åländsk Samling beskrivs även endast som ett redskap för de rika att förmedla ut sin politik till de mindre bemedlade på Åland.¹⁵² Folkdemokraternas propaganda mot Åländsk Samling hjälpte inte märkbart. Samlingen lyckades med att samla röster från hela Åland medan folkdemokraternas stöd minskade kontinuerligt fram till valet 1967 då de föll ut.¹⁵³ Att folkdemokraternas ökade stöd i landstinget var en av orsakerna till att Åländsk Samlingen stämmer. Åländsk Samlings grundande och utveckling på den åländska politiska spelplanen var dock inte den enda orsaken till att folkdemokraterna föll ut ur landstinget.

En intressant faktor är att begreppet Åländsk Samling användes av folkdemokraterna inför valet 1948. I en valannons använde då folkdemokraterna sig av sloganen ”Framstegsvänlig Åländsk Samling”. I valannonsen fanns liknande paroller som Åländsk samling använde sig av, till exempel ”Ett eget valförbund för ett lyckligt och självstyre Åland” och ”Rösta inom ditt eget valförbund”.¹⁵⁴ Annonsen skulle på många sätt ha kunnat vara en valannons från Åländsk Samling när det bildades år 1957. Om Åländsk Samling som bildades 1957 hade studerat denna valannons är osäkert men man kan ha tagit inspiration från

¹⁴⁸”De rena åläningarnas linje”, *Ny Tid*, 12.06.1951.

¹⁴⁹”Väljare!”, *Tidningen Åland* 19.08.1967.

¹⁵⁰”Radiodebatt blev lugn”, *Åland* 29.8.1967 & ”Landsbygdens och skärgårdens valförbunds liberala lista”, *Åland*, 31.8.1967.

¹⁵¹ Wrede, *Partibildning och Politik*, s. 52–53.

¹⁵²”Om Ålands syn på Åläningen”, *Ny Tid*, 16.09.1960.

¹⁵³”Valresultat”, *Åland*, 19.9.1967.

¹⁵⁴”Framstegsvänlig Åländsk Samling” *Åland*, 15.6.1948.

annonsen. Nedan finns annonsen från folkdemokraterna inför landstingsvalet 1948. Liknande formuleringar finns det i det upprop som Åländsk Samling publicerade i tidningen *Åland* i januari 1957.¹⁵⁵

Irene Jansson.

Landstingsvalets lösen den 15 juni är
Framstegsvänlig Åländsk Samling.

Mot alla orättvisor och dess beskyddare. Mot de rika och de falska
betarledarnas splittringsför sök. *Ålands arbetare och småfolk till enig
samlad valstrid för rättvisare skattelagar. Till strid för sanning och
sitt. Till valseger, för ett lyckligt självstyrt Åland, genom att rösta
som ditt eget valförbund*

Ålands arbetares, löntagares, fiskares och småbrukares valförbund.

<p>N:o 47 Saltvik</p> <p>— Holmström, Villiam, fiskare, Saltvik, Tengsöda. — Hagman, Ruth, fru, Saltvik, Haraldsby.</p>	<p>N:o 51 Saltvik</p> <p>— Akerblom, Rauha, fru, Jomala, Klinten.</p>
<p>N:o 48 Sund</p> <p>— Lindroth, Rickard, arbetare, Sund, Kulla. — Akerblom, Rauha, fru, Jomala, Klinten.</p>	<p>N:o 52 Eckerö</p> <p>— Lindeman, Karl Hugo, små- brukare, Eckerö, Storby. — Norell, Bernhard, fiskare, Lumparland, Norrboda.</p>
<p>N:o 49 Hammarland</p> <p>— Nordström, Ivar, småbrukare, Hammarland, Djekenböle. — Lindroth, Rickard, arbetare, Sund, Kulla.</p>	<p>N:o 53 Finström-Sund</p> <p>— Karlsson, John, chaufför, Fin- ström, Godby. — Henriksson, Ruben, stenarbe- tare, Finström, Emkarby.</p>
<p>N:o 50 Lemland-Lumparland</p> <p>— Norell, Bernhard, fiskare, Lumparland, Norrboda. — Nordström, Ivar, småbrukare, Hammarland, Djekenböle.</p>	<p>Kom ihåg! Eniga vi stå, splitt- rade vi falla.</p>

bild 2 "Framstegsvänlig Åländsk Samling", Tidningen *Åland* 12.06.1948

¹⁵⁵ "Upprop", *Åland* 8.1.1957.

5. Kontakterna med moderpartiet

Under den tiden de åländska folkdemokraterna var aktiva fanns det även intresse från DFFF:s huvudorganisation om arbetet de utförde. DFFF i riket beskrev i rapporter situationen på Åland och vilka möjligheter det fanns för en organisation i landskapet Åland. Rapporterna redogör bland annat för antalet finskspråkiga på Åland, de folkdemokratiska föreningarnas storlek och information om Åland som landskap.¹⁵⁶ Rapporteringen försökte även föra fram olika exempel på vad som kunde förbättras på Åland i form av partiarbete och hur den folkdemokratiska propogandan skulle spridas bland ålänningarna. Rapporteringen kom från DFFF men också från Finlands kommunistiska parti.¹⁵⁷

Rapporterna är till största del författade på finska vilket visar att även att den finskspråkiga majoriteten av folkdemokraterna och kommunisterna hade ett intresse av vad som hände på Åland. Rapporterna är till största del skrivna efter landstingsvalen och pekar på faktorer som borde förbättras till nästa val.

5.1 Information om Åland

DFFF och Finlands kommunistiska parti sammanställde flera rapporter om Åland. En del av rapporterna behandlar läget på Åland, den åländska självstyrelsen och hur folkdemokraterna ämnar arbeta för självstyrelsen.

I den övergripande rapporten om Åland och den folkdemokratiska verksamheten som är skriven på finska så finns det en mängd information om Åland som landskap och om det speciella med den åländska självstyrelsen. Rapporten är författad på finska och fungerade på många sätt också som ett informationsblad om Åland och förutsättningarna för DFFF på Åland riktad till de finskspråkiga folkdemokraterna i riket. I rapporten står det om antalet industriarbetare och vilka som är det största industrierna på Åland. Andra yrkesgrupper som beskrivs är sjömännen och småbrukarna. Dessa grupper var alla intressanta för DFFF eftersom det var potentiella väljare och skulle kunna aktivera sig inom partiet. Svårigheterna för dessa grupper att aktivera sig var det att sjömännen var ute till sjöss största delen av året, industriarbetarna var få och småbrukarna redan var förblindade av den ”åländska linjens” propoganda.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Yhteenveto org. poliittisesta tilanteesta ja perusteväistä Ahvenanmaalla, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, Suomen

kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁵⁷ Yhteenveto org. poliittisesta tilanteesta ja perusteväistä Ahvenanmaalla, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, Suomen

kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁵⁸ IBID.

Ett annat problem som beskrivs är de finskspråkigas situation på Åland. DFFF ansåg att de finskspråkiga inte hade samma rättigheter på Åland och detta borde ändras. DFFF ville ha möjlighet att grunda finskspråkiga folkskolor på Åland för att öka bildningen bland de finskspråkiga på Åland.¹⁵⁹ Orsaken att detta var en viktig fråga var att DFFF nog visste att det fanns möjlighet att få stöd från de finskspråkiga. Att grunda finskspråkiga skolor skulle inte ha fungerat enligt självstyrelselagen, både den från 1921 och den som kom i kraft 1952.

De anklagelser som folkdemokraterna fick för att vara ett finskvänligt parti från sina meningsmotståndare var alltså till viss mån sant. Enligt folkdemokraterna handlade det inte om att förfinska Åland utan endast att finskspråkiga skulle få samma rättigheter på Åland och inte diskrimineras på grund av sitt språk.¹⁶⁰ Tidningen *Åland*, Ålänningarnas valförbund och senare Åländsk Samling såg inte på samma sätt på saken utan var snabbt ut med att folkdemokraterna strävade till förfinskning och minskad självstyrelse för Ålands del.¹⁶¹ Gällande finskan på Åland kan vi dock se liknande tendenser i politiken idag på Åland. Så fort någon nämner mera rättigheter för finskspråkiga så anklagas de för förfinskning. De finskspråkiga på Åland vågar knappt uttala sig i frågan.¹⁶² Finskan på Åland var och är alltså ett långt större dilemma och en politisk fråga som sträcker sig längre än den tid då folkdemokraterna var aktiva på Åland.

5.2 Åtgärds- och Propagandaplaner gällande Åland

DFFF och Finlands kommunistiska parti kom med en mängd åtgärds- och propagandaplaner under den tid DFFF var aktivt på Åland. Speciellt tydligt var detta under i av 40-talet, under hela 50-talet och början av 60-talet. Propaganda sågs av DFFF och kommunisterna som något positivt även om ordet idag har en negativ klang. Kommunistiska och socialistiska rörelser menar att propaganda betonar den politiska skolning som skulle ske bland särskilt invalda grupper för att sedan föras ut till massorna.¹⁶³ Propaganda var alltså något positivt och skulle spridas till alla genom lärda politiska personer. Förslag till förbättringar i propagandan och åtgärder inför valen kom ofta efter varje landstingsval, åtminstone enligt de rapporter som jag har tillgång till.

I en rapport efter landstingsvalet 1954 skrevs det vad partiet hade gjort på Åland

¹⁵⁹ Yhteenveto org. poliittisesta tilanteesta ja perustetväistä Ahvenanmaalla, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, Suomen

kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁶⁰ IBID.

¹⁶¹ T.ex. ”Vi ålänningar bör hålla samman”, *Åland* 14.6.1951 & ”Från allmänheten”, *Åland* 15.6.1957.

¹⁶² Linda Laurent, *Svenska språköar och finska utskär*, (2013), s. 88–90.

¹⁶³ Nationalencyklopedin, propaganda. <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/propaganda>>, (hämtad 2019-09-10).

inför valet. DFFF hade anställt två avlönade valarbetare, en av dessa hade skött propagandan utåt och en hade jobbat med mera administrativt valarbete. Detta hade gjort att valarbetet hade blivit mer aktivt än i föregående val men ändå svårt eftersom kadern på Åland var liten. Rapporten nämner även vilka frågor som hade varit viktiga för DFFF inför valet. Frågorna behandlade åländskhet, kungsgårdarnas uppdelningar, åldringsvård och den åländska självstyrelsen.¹⁶⁴

Om de borgerliga nämner rapporten att deras valprogram var mycket svagt och nästintill icke existerande. Borgarna hade endast propagerat för att rösta åländskt och inte kommit med desto mera förslag till den åländska politiken. DFFF hade i detta fall betydligt fler förslag om flera olika åtgärder och valfrågor som organisationen ville driva. Förbättringar som fördes fram till nästa val var att valarbetet skulle komma igång tidigare, kadern måste utökas samt att röstningsprocenten på Åland måste höjas. DFFF borde även sträva till att få fiskare, sjömän och de som hade utflyttat till Sverige att rösta bättre eftersom dessa inte hade röstat i så stor utsträckning enligt rapporten.¹⁶⁵ De tre ovannämnda grupperna var intressanta för DFFF eftersom man såg dessa som arbetarklass på Åland. Om man skulle få dessa grupper att rösta skulle dels röstningsprocenten i landstingsvalet gå upp samt förhoppningsvis innebära ökat stöd till DFFF. I landstingsvalen på Åland under den period jag studerar var röstningsprocenten inte särskilt hög. Från åren 1945–1963 steg röstningsprocenten inte över 50 procent utan låg mellan 38–45 procent Först år 1967 steg röstningsprocenten till 59,1 procent. Folkdemokraterna ansåg flera gånger under sin aktiva tid att röstningsprocenten måste höjas.¹⁶⁶ Det som det ledde till var dock att folkdemokraterna förlorade sitt enda mandat år 1967. Den ökade röstningsprocenten var alltså inte gynnsam för de åländska folkdemokraterna i den mån det hade hoppats på.

Efter valet 1960 så finns en liknande sammanställning som efter valet 1954. Enligt rapporten hade det funnits många möjligheter att få mycket röster i valet i och med stängningen av gruvan i Nyhamn, byggnadsarbetets stagnation under vintern, de stigande priserna och arbets- och löningsförhållanden vid landskapets reservarbetsplatser. Dessa faktorer skulle kunna ha utnyttjats av folkdemokraterna men organisationen var för svag och passiv för att kunna utnyttja dessa tillfällen. Kandidatnomineringarna kom även igång

¹⁶⁴ Yhteveeto Ahvenanmaan maakuntakäräjän vaalikamppailusta v. 1954, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/ Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁶⁵ Yhteveeto Ahvenanmaan maakuntakäräjän vaalikamppailusta v. 1954, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/ Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁶⁶ T.ex. Yhteveeto Ahvenanmaan maakuntakäräjän vaalikamppailusta v. 1954, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/ Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors & Rapport om arbetet för och resultatet av kommunalvalet och landstingsmannavalet på Åland 1960, 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/ Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

för sent. Folkdemokraterna fick inte heller till stånd ett ordentligt kampanjmöte inför valet. Det som dock lyckades var dock att bilagan *Ålänningen* i *Ny Tid* trycktes upp och fick en viss spridning på Åland. Att tidningen *Åland* valde att replikera på *Ålänningen* och ta upp debatten ansågs som en bra sak eftersom det väckte uppmärksamhet på Åland. Rapporten tog dock upp att *Ålänningen* även borde ha kommit ut mellan valen. Detta skulle ha varit bra för att få kontinuitet i folkdemokraternas verksamhet.¹⁶⁷ *Ålänningen* kom ut under några val men den lades senare ner. Rauha Åkerblom fungerade länge som huvudredaktör och enligt henne föll tidningen på sin egen orimlighet. Det fanns helt enkelt inte en tillräcklig bred prenumerationsbas och många av tidningens läsare hade inte råd med prenumerationen.¹⁶⁸

Folkdemokraterna verkade under flera val ha svårt att få fram aktiva valarbetare utöver det personer som ställde upp. Vad detta beror på är svårt att säga. En orsak var kanske det att personerna som röstade på folkdemokraterna inte ville skylta med det. Som folkdemokrat på Åland arbetade man i motvind vilket gjorde det extra svårt att skylta med att man röstade på folkdemokraterna. En del ålänningar skambelagde säkert det som röstade på folkdemokraterna och skyltade med det.

Som åtgärder inför följande val så för rapporten fram att kandidatnomineringen måste börja tidigare, återupplivningen av flera folkdemokratiska föreningar, utge *Ålänningen* mer kontinuerligt och effektivare bemöta Åländsk Samlings propaganda.¹⁶⁹ Tyvärr finns det inte rapporter för de två sista landstingsvalen det vill säga 1963 och 1967. Jag kan därför inte få fram hur planerna lyckades i de två ovannämnda valen. Det som går att läsa ut av resultatet av landstingsvalen var att folkdemokraternas stöd minskade. I valet 1963 var röstningsandelen för folkdemokraterna 3,6 procent och 1967 2,3 procent. Detta till skillnad från valen 1957 och 1960 då röstningsandelen var 6,3 respektive 4,5 procent.¹⁷⁰ Utgående från dessa siffror så misslyckades folkdemokraterna med sin propaganda och informationsspridning eftersom deras röstningsprocent minskade. Att Folkdemokraterna föll ut ur landstinget har inte enbart med att deras propaganda och informationsspridning misslyckades.

Att folkdemokraterna var så måna om Åland i sin propaganda och viljan att lyckas på Åland kan vara svårt att förstå. Det fanns inte så många röster och hämta samt att

¹⁶⁷ "Rapport om arbetet för och resultatet av kommunalvalet och landstingsmannavalet på Åland 1960", 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/ Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁶⁸ Mirjam Öhberg 'Kvinnogestalter inom självstyrelsen' *Åland i utveckling festskrift utgiven av Ålands landsting med anledning av självstyrelsens 60-årsjubileum den 9 juni 1982*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 120–123.

¹⁶⁹ IBID.

¹⁷⁰ *Åland* 17.6.1957, *Åland* 4.10.1960, *Åland* 8.10.1963 & *Åland* 23.9.1967.

åläningarna var enbart svenskspråkigt medan den större majoriteten i folkdemokraterna var finskspråkiga. Ahlskog och Wickström skriver i sin artikel ”Stalin och det svenska i Finland” om folkdemokraternas svenskspråkiga verksamhet och vikten av information på svenska inom folkdemokraterna. Folkdemokraterna ville skapa en arbetarklass i Svenskfinland som inte skulle göra avkall på sin finlandssvenskhet. Vid övergång till socialism skulle finlandssvenskheten förstärkas enligt folkdemokraterna.¹⁷¹ På liknande vis går det att knyta an till de åländska folkdemokraterna. Det gällde att skapa en arbetarklass eller övertygade socialister på Åland som inte skulle ge avkall på sin åländskhet. Det åländska skulle ses som en viktig del i byggandet av folkdemokratin på Åland. Det är därför rapporterna beskriver de åländska särdragen och det politiska systemet på Åland. Ahlskog och Wickström påpekar Svenska folkpartiets roll att vara det rena finlandssvenska alternativet och att det var denna organisation som var folkdemokraternas största konkurrent i kampen om de svenskspråkiga rösterna i Finland.¹⁷² På Åland hade inte Svenska folkpartiet någon verksamhet under efterkrigstiden men jag antar att man såg Julius Sundblom och senare Åländsk Samling som en motsvarighet till Svenska folkpartiet på Åland.

¹⁷¹ Mats Wickström., & Jonas Ahlskog. (2018). Stalin och det svenska i Finland: Kommunistisk nationalitetsteori och den tidiga finlandssvenska folkdemokratin. *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier*, 93, 135–159.

¹⁷² IBID

6. Utvecklingen i organisationen

De åländska folkdemokraterna var inte endast en förening som hade aktiv verksamhet mellan landstingsvalen utan flera olika föreningar. Under åren som folkdemokraterna satt i landstinget fanns det folkdemokratiska föreningar i Mariehamn, Mellersta Åland, Västra Sund och i Lemland. Verksamheten var ofta vilande och föreningarna var under vissa perioder vilande.¹⁷³ Bildandet av Mellersta Ålands demokratiska förening som var den första folkdemokratiska åländska föreningen tog jag upp i mitt första kapitel. I detta stycke har jag studerat verksamheten i de olika föreningarna, vad de hade för typ av program, antalet medlemmar och hur de utvecklades.

Den minsta av de folkdemokratiska föreningarna var Lemlands folkdemokratiska förening. Den verkade år 1946–1948. Föreningen bildades vid ett möte den 28 maj 1946. Vid mötet medverkade Runar Nordgren från distriktsförbundet och föreningen anslöt sig till DFFF. Nordgren fanns även med på övriga folkdemokratiska föreningars första möte och jobbade för att föreningarna skulle ansluta sig till DFFF. Runar Forsman valdes till ordförande för Lemlands folkdemokratiska förening.¹⁷⁴ Runar Forsman arbetade som vägarbetare i Lemlands kommun och hade tidigare även jobbat som tegelbrännare.¹⁷⁵ Föreningen fortsatte sitt jobb fram till 1947 och anordnade fester, sände deltagare till kursdagar i Helsingfors och diskuterade det politiska läget på Åland.¹⁷⁶ Det sista protokollet i Folkets arkiv är daterat den 26 januari 1947. I det protokollet stod det ingenting om att föreningens skulle läggas ner men eftersom det inte finns några fler protokoll från föreningen och även DFFF i riket i sina rapporter skrev att många av de folkdemokratiska föreningarna var vilande antar jag att föreningen upphörde med verksamheten.¹⁷⁷

Lemlands folkdemokratiska förening hade inte direkt någon inverkan på den åländska politiken på grund av att de var verksamma under så kort tid. Även om man tittar på de som ställde upp i landstingsvalen för folkdemokraterna så finns det ingen från Lemlands folkdemokratiska förening som ställde upp i valen. I protokollen från Lemlands folkdemokratiska förening finns inte heller antalet närvarande vid mötena vilket gör det

¹⁷³ ”SKDL:N Ruotsalainen toiminto 1951” 8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Folkets Arkiv, Helsingfors.

¹⁷⁴ ”Protokoll fört vid ett konstituerande möte i Westeränga 28.05.1947” 2509, Lemlands folkdemokratiska förening 1946–1947, Folkets Arkiv (FA), Helsingfors.

¹⁷⁵ Håkan Skogsjö, *Familjer och gårdar i Lemland 2*, (Mariehamn 2005), s. 233–234.

¹⁷⁶ ”Protokoll fört vid Lemlands folkdemokratiska föreningsmöte 09.06.1946” 2509, Lemlands folkdemokratiska förening 1946–1947, FA, Helsingfors.

¹⁷⁷ ”Protokoll fört vid Lemlands folkdemokratiska förenings årsmöte 26.01.1947”, Lemlands folkdemokratiska förening 1946–1947” 2509, Lemlands folkdemokratiska förening 1946–1947, FA, Helsingfors.

svårt att veta hur många som var delaktiga i föreningen och svårt att dra slutsatser om hur aktiv föreningen var.

6.1 Västra Sunds Demokratiska förening

En förening som började nästan lika tidigt som Mellersta Ålands demokratiska förening var Västra Sunds Demokratiska förening. Denna förening var större än Lemlands folkdemokratiska förening och verkade även under en längre tid från 1946–1953.¹⁷⁸ Runar Nordgren hade även här en roll i bildandet då han var med vid det första mötet precis som på de andra föreningarnas konstituerande möten. Ordförande var redan från början Rickard Lindroth som senare blev representant för landstinget för folkdemokraterna.¹⁷⁹ Att föreningen hade Rickard Lindroth som ordförande kan vara en av orsakerna till att föreningen var aktiv längre än Lemlands folkdemokratiska förening. Mötena hölls oftast hemma hos Rickard Lindroth.¹⁸⁰ Föreningen förde protokoll på hur många medlemmar som var närvarande och närvaroantalet på mötena var alltifrån 50 på ett möte till sju på ett annat.¹⁸¹ Föreningen var alltså mer aktiv än Lemlands folkdemokratiska förening och hade flera medlemmar. Detta berodde mycket på läget. I Sund bodde de som man under den här tiden skulle kunna kalla den åländska arbetarklassen. Det var personer som tidigare hade jobbat på Kastelholms kungsgård och personer som hade varit aktiva i de tidigare arbetarföreningarna som fanns i början av 1900-talet i Bomarsund och Kastelholm.¹⁸²

Från åren 1948 till 1952 var föreningen vilande. Föreningen nystartades vid ett möte i september 1952 och man hoppades då också att man skulle få med Mellersta Ålands Demokratiska förening under samma organisation. Under mötet beslutades det även att få igång propagandaverksamheten och att börja driva in medlemsavgifterna igen. Föreningen planerade även en föredragsturné med Runar Nordgren och Atos Wirtanen i oktober och då hoppades man att föreningen skulle vara ordentligt igång.¹⁸³ Före mötet i september hade föreningen dock hållit ett mindre möte i augusti där man planerade mötet i september och nystarten av föreningen.¹⁸⁴

¹⁷⁸ 6162, Västra Sunds demokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁷⁹ ”Protokoll fört vid konstituerande möte för Västra Sunds demokratiska förening 01.11.1946”, 6162, Västra Sunds demokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁸⁰ T.ex. ”Protokoll fört vid Västra Sunds demokratiska förenings årsmöte 01.02.1947”, 6162, Västra Sunds demokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁸¹ ”Protokoll fört vid Västra Sunds demokratiska förenings månadsmöte 28.06.1947” & ”Protokoll fört vid Västra Sunds demokratiska förenings månadsmöte 16.04.1953”, 6162, Västra Sunds demokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁸² Kuvaja, Hårdstedt & Hakala, *Det åländska folkets historia*, s. 570–572.

¹⁸³ ”Protokoll fört vid Västra Sunds demokratiska förenings månadsmöte 13.09.1952” 6162, Västra Sunds demokratiska föreningen, FA, Helsingfors.

¹⁸⁴ ”Styrelsemötesprotokoll för Västra Sunds demokratiska förening 28.08.1952”, 6162, Västra Sunds demokratiska förening, FA, Helsingfors.

Föreningen ordnade mycket fester och vid första maj ordnade föreningen en större fest med de andra folkdemokratiska föreningarna på Åland. Detta var återkommande under flera år.¹⁸⁵ Den sociala biten var säkert viktig för medlemmarna. Medlemmarna kände troligtvis en gemenskap som de inte kände på övriga ställen på Åland. Precis som i de andra folkdemokratiska föreningarna var det många medlemmar som hade finska namn och kanske detta också stärkte gemenskapen. Även om mötena gick på svenska gav det kanske tillfälle under de samkväm som ordnades efteråt att prata sitt modersmål obehindrat. De åländska folkdemokratiska mötena fungerade eventuellt som ett finskspråkigt rum på det enspråkigt svenska Åland. Att mötena ändå gick på svenska och att protokollen skrevs på svenska berodde på att ordföranden och sekreteraren hade svenskspråkiga namn. Utgående från protokollen pratades det heller inte språkpolitik.

6.2 Mariehamns folkdemokratiska förening

Vid sidan av Mellersta Ålands demokratiska förening. Lemlands folkdemokratiska förening och Västra Sunds demokratiska förening fanns ännu en folkdemokratisk förening, Mariehamns folkdemokratiska förening. Denna hade upptagningsområde i Mariehamn men också i byarna Klinten, Hindersböle och Ytternäs som under denna tid hörde till grannkommunen Jomala.¹⁸⁶ Rauha Åkerblom fungerade som ordförande för föreningen och var en dragande kraft på samma sätt som Rickard Lindroth i Västra Sunds demokratiska förening. De protokoll jag har tillgängliga härstammar från åren 1953–1957.¹⁸⁷ Orsaken till varför även Klinten, Hindersböle och Ytternäs hörde till Mariehamns folkdemokratiska förening var att det fanns småskalig industriverksamhet i områden, bland dessa kan nämnas Klintens Trä AB och Ålands Stenexport AB.¹⁸⁸ I dessa områden hoppades folkdemokraterna få medlemmar därför satsade föreningen på ombud inom ovannämnda byar.¹⁸⁹ Precis som i de andra folkdemokratiska föreningarna finns det en del finska namn med i mötesprotokollen, detta stärker ytterligare mitt påstående att finskspråkiga drogs till de folkdemokratiska föreningarna.¹⁹⁰

Mariehamns Folkdemokratiska förening ordnade mycket fester och parader oftast i samband med första maj men även under andra tidpunkter. Under första maj firandet ordnades

¹⁸⁵ T.ex. ” Protokoll för vid Västra Sunds demokratiska förenings månadsmöte 10.04.1948” Västra Sunds Demokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁸⁶ Stig Jansson 'Befolkning' *Mariehamns stads historia 1911–1961*, red. Mats Dreijer (Mariehamn 1962), s. 8–9.

¹⁸⁷ ”Mariehamns folkdemokratiska förenings styrelsemöte 02.02.1952” & ”Mariehamns folkdemokratiska förening 28.05.1957”, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁸⁸ B.J. Palme 'Näringarna', *Mariehamns stads historia 1911–1961*, red. Mats Dreijer (Mariehamn 1962), s. 248–249.

¹⁸⁹ ”Mariehamns folkdemokratiska förenings styrelsemöte 02.02.1952” & ”Mariehamns folkdemokratiska förening 28.05.1957”, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁹⁰ Protokoll fört vid Mariehamns folkdemokratiska förenings möte 03.10.1953, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

bland annat filmvisning, föredrag och sångstunder.¹⁹¹ Om det åländska politiska läget diskuterade föreningen bland annat Åländsk Samling. Från ett mötesprotokoll 16 maj 1957 så konstaterade föreningen att folkdemokraterna hade varit en av orsakerna till bildandet av Åländsk Samling. Mötet konstaterade även att Åländsk Samling försökte splittra den åländska arbetarklassen i och med att organisationen hade tagit med personer med socialdemokratiska åsikter. Mötet höll föreningen inför landstingsvalet år 1957.¹⁹² Det är tyvärr det enda jag hittar direkt om Åländsk Samling i protokollen från Mariehamns folkdemokratiska förening.

Det sista protokollet från föreningen som jag har hittat är daterat den 28 maj 1957. Under mötet diskuterade föreningen den nya självstyrelselagen och hur den skulle påverka Åland och framför allt arbetarna på Åland. Det står tyvärr inte när nästa möte skall hållas och inte heller att mötet beslutade att lägga ner föreningen.¹⁹³ Men av allt att döma så verkar detta vara föreningens sista möte.

Det intressanta med Mariehamns folkdemokratiska förening är att den inte ens finns nämnd i *Mariehamns stads historia 1911–1961* utgiven år 1962. I boken finns det ett kapitel om de olika politiska föreningarna i Mariehamn.¹⁹⁴ Här skiner dock skribenten Gunnar Lindqvist och framför allt redaktören Mats Dreijers egna politiska åsikt igenom. De tillhörde definitivt det åländska politiska "etablissemanget" som jag skriver om i tidigare kapitel. Matts Dreijer var landskapsarkeolog på Åland och Lindqvist var journalist vid tidningen *Åland*. Gunnar Lindqvist hade även varit aktiv nazist under mellankrigstiden samt under andra världskriget. Lindqvist var 1936 med och grundade den nazistiska tidskriften *Frihet och Rätt*.¹⁹⁵ Kapitlet i historiken om politiska och fackliga organisationer inleds med att beskriva ålänningarnas ointresse för partipolitik och att partipolitiken är upprivande för det åländska samhället.¹⁹⁶ Historiken skrevs alltså av det åländska politiska "etablissemanget" vilket under denna tid som jag tidigare nämnde inte såg med blida ögon på de folkdemokratiska föreningarna på Åland.

6.3 Verksamheten efter nedläggningarna av föreningarna

Trots att alla de föreningar jag har hittat via protokoll troligtvis slutar vara verksamma i slutet av 1950-talet så sitter folkdemokraterna i landstinget fram till år 1967. Hur folkdemokraterna

¹⁹¹ Protokoll fört vid Mariehamns folkdemokratiska förenings styrelsemöte 19.04.1957, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁹² Protokoll fört vid Mariehamns folkdemokratiska förenings möte inför kommande landstingsval 16.05.1957, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁹³ Protokoll fört vid Mariehamns folkdemokratiska förenings möte 27.05.1957, 2648, Mariehamns folkdemokratiska förening, FA, Helsingfors.

¹⁹⁴ Gunnar Lindqvist '50 års kultursträvanden' *Mariehamns stads historia 1911–1960*, red. Matts Dreijer (Mariehamn 1962), s. 424–425.

¹⁹⁵ Henrik Ekberg, *Führerns trogna följeslagare den finländska nazismen 1932–1944*, (Ekenäs 1991), s. 101–102.

¹⁹⁶ IBID.

då höll igång rörelsen är svårt att säga. Utifrån tidningsannonser går det att läsa att folkdemokraterna ställde upp i landstingsvalet på valförbund. År 1963 hette valförbundet folkdemokratiska valförbundet och år 1967 Åländsk Vänster. Bland kandidaterna har i princip alla varit med och jobbat inom de olika folkdemokratiska föreningarna under 1950-talet.¹⁹⁷ Min slutsats är den att från att ha varit en av de första politiska organisationerna som hade verksamhet utanför parlamentet och mellan valen på Åland blev folkdemokraterna endast en organisation som samlades inför valet och organiserade sig på en gemensam lista. Detta genomfördes på liknande sätt som de borgerliga kandidaterna hade gjort tidigare före grundandet av Åländsk Samling. Att det även var samma medlemmar som ställde upp i valen 1963 och 1967 tyder på att folkdemokraterna hade svårt att värva nya kandidater och nya medlemmar. Folkdemokraterna gick alltså från att försöka vara ett massparti till att bli ett renodlat kaderparti om man utgår ifrån Maurice Duvergers uppdelning i mass- och kaderpartier. Åländsk Samling gjorde under denna tid en motsatt svängning.¹⁹⁸

Propagandan i *Ny Tid* minskade också under valen 1963 och 1967. Från att ha haft en Ålandsbilaga (*Åläningen*) som gavs ut under 1950-talet så fanns det endast ett fåtal annonser och artiklar om Åland i *Ny Tid* inför de två valen på 1960-talet.¹⁹⁹ Inför valet 1963 skrev folkdemokraterna om vad de hade åstadkommit i landstinget. Saker de nämner är till exempel bättre åldringsvård, grundandet av medborgarinstitut och bättre lantbruksbeskattning.²⁰⁰ I landstingsvalet år 1963 ställde folkdemokraterna upp fem kandidater.²⁰¹ Detta var färre än i de tidigare valen då kandidaterna hade varit runt åtta till nio.²⁰²

Att den folkdemokratiska verksamheten mattades av mellan valen ledde alltså till att kandidaterna blev färre och propagandan i *Ny Tid* minskade. Om verksamheten i föreningarna skulle ha fortsatt skulle eventuellt de åländska folkdemokraterna ha haft en större chans att få bättre röstresultat under 1960-talet. Det verkar dock inte ha funnits tillräckligt med intresse för att hålla verksamheten igång. Ett konkret exempel var till exempel Rauha Åkerblom. Åkerblom hade varit väldigt aktiv i Mariehamns folkdemokratiska förening och också suttit i landstinget ett antal perioder. Åkerblom ställde dock inte upp i landstingsvalen under 1960

¹⁹⁷ "Löntagare och Småbrukare", *Åland*, 3.11.1963 & "Vänsterns kandidater i landstingsvalet", *Åland* 31.8.1967.

¹⁹⁸ Wrede, *Partibildning och politik*, s. 2–3.

¹⁹⁹ T.ex. "Initiativ som lett till resultat om folkdemokraterna och landstinget" *Ny Tid* 27.9.1963 & "Åländsk vänsters listor", *Ny Tid* 1.9.1967.

²⁰⁰ Initiativ som lett till resultat om folkdemokraterna och landstinget, *Ny Tid* 01.09.1967.

²⁰¹ "Löntagare och småbrukare på Åland" *Ny Tid* 27.9.1961.

²⁰² "Arbetare, Småbrukare, Fiskare!", *Åland* 12.6.1957 & "Valförbundet för arbetarnas, småbrukarnas och fiskarnas intressen" *Åland*, 12.6.1957.

talet.²⁰³ Om till och med en av de tongivande inom folkdemokraterna inte ställde upp i landstingsvalen måste det ha varit mycket svårt att locka nya kandidater till rörelsen.

²⁰³ T.ex. "Initiav som lett till resultat om folkdemokraterna och landstinget" *Ny Tid* 27.09.1963 & "Åländsk vänsters listor", *Ny Tid* 1.9.1967.

7. Slutet för de åländska folkdemokraterna

Vid landstingsvalet 1967 kom inte folkdemokraterna in i landstinget. Detta avslutar representationen för folkdemokraterna i landstinget trots att de och andra olika vänstergrupperingar vänster om socialdemokraterna ställde upp i landstingsval fram till landstingsvalet 1983.²⁰⁴ Vad berodde folkdemokraternas misslyckande i valet 1967 på och varför lyckades organisationen inte ta sig in i landstinget igen trots att det ställde upp fram till 1983.²⁰⁵

7.1 Landstingsvalet 1967

Folkdemokraterna ställde inför valet 1967 upp sex stycken kandidater till landstingsvalet. Detta var något färre än vid de tidigare valen. Av dessa sex hade de flesta ställt upp i tidigare val så nyrekryteringen hade inte lyckats. Jämför man med de andra listorna som ställdes upp hade dessa många fler kandidater.²⁰⁶ I och med detta var utgångsläget mycket svårare för folkdemokraterna. I tidigare val hade i och för sig läget varit detsamma att folkdemokraterna hade minst antal kandidater men det var ändå en markant skillnad nu eftersom folkdemokraterna inte stack ut på samma sätt i och med inträdandet av flera olika politiska grupperingar i valet och inte endast Åländsk Samlings listor. Vid valet ställde folkdemokraterna på Åland upp sina kandidater på listan Åländsk vänster.²⁰⁷

Valet 1967 var annorlunda än de tidigare landstingsvalen. Det starka samarbetet inom Åländsk Samling hade börjat bli sämre. Åländsk Samling avdelning II hade mer och mer börjat bli en uttalad socialdemokratisk lista. Åländsk Samling avdelning II blev alltså vid valet 1967 en ren socialdemokratisk lista. Åländsk Samling avdelning I fanns inte längre vid valet 1967 utan hade splittrats i två olika politiska grupperingar, Mittenliberalerna och Frisinnad Samverkan som var en ren borgerlig gruppering. Denna ”partibildning” skedde i Mariehamn, landsbygden var ännu partilös. På den åländska landsbygden bildades Landsbygden och Skärgårdens valförbund (LoS) som ställde upp i valet 1967. LoS var bildad på ren regional bas. I valet 1967 stod alltså de politiska grupperingarna i Mariehamn mot en opolitisk gruppering på landsbygden.²⁰⁸

De åländska folkdemokraterna hade nu alltså fått ännu mera konkurrens när det

²⁰⁴ ”Valresultat”, *Åland*, 19.9.1967 & ’Landstingsvalet 16–17.10 1983, Valstatistik’, Åländsk utredningsserie 1984, Ålands landskapsstyrelse, (Mariehamn 1984).

²⁰⁵ *Tidningen Åland*, 05.09.1967 & *Tidningen Åland*, 21 september 1967.

²⁰⁷ ”Valförbundet Åländsk vänster”, *Tidningen Åland* 29.08.1967.

²⁰⁸ Magnus Wrede & Casper Wrede, ’Landstinget som arena för den åländska politiken-partibildningen och valdeltagandet’ *Åland i utveckling*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 132–133.

kom till olika politiska grupperingar. Den största konkurrensen kom från Åländsk Samling avdelning II i och med att den hade blivit en ren socialdemokratisk lista. Åländsk Samling II lyckades även bättre med kandidatrekryteringen än folkdemokraterna eftersom denna lista hade hela 20 kandidater i jämförelse med folkdemokraternas sex kandidater.²⁰⁹ En allt starkare socialdemokratisk lista var ett hot för folkdemokraterna då de tidigare kunde få väljare som kanske varit Socialdemokrater men som ansåg att Socialdemokraterna hade stött de borgerliga politikerna alltför mycket under tidigare då hade röstat på folkdemokraterna. Jag skulle säga att Socialdemokraternas övertagande av Åländsk Samling II var en bidragande orsak till att folkdemokraterna föll ut ur landstinget.

Valet 1967 hade definitivt också mer reklam för alla de politiska grupperingarna. I tidningen *Åland* hade annonserna ökat otroligt mycket i jämförelse med tidigare val. Tidigare hade Åländsk Samling annonserat endast som grupp och sällan som enskilda kandidater.²¹⁰ I och med Åländsk Samlings splittring och de nya grupperingar som startades så förekom det mycket mer valreklam i tidningen *Åland*. De olika grupperingarna hade egna annonser men också enskilda kandidater annonserade aktivt.²¹¹ Folkdemokraterna försökte nog hänga med men på grund av att deras organisation inte längre var den starkaste samt att man förmodligen inte heller hade den bästa ekonomin fanns det inte många annonser i tidningen *Åland* som försökte få väljare till folkdemokraterna. Rickard Lindroth hade tillexempel endast en egen annons och den samlande åländska folkdemokratin hade bara tre egna små annonser.²¹²

I *Ny Tid* fanns det visserligen relativt mycket information om de åländska Folkdemokraterna men i och med att denna tidning inte hade stor spridning på Åland så hjälpte inte detta till särskilt mycket. Folkdemokraterna lyckades alltså inte med annonseringen och var heller inte tillräckligt synliga i valkampanjen. Att det inte var tillräckligt synliga märks tillexempel i en radiodebatt som hölls inför valet. Rickard Lindroth representerade folkdemokraterna. Folkdemokraterna som i tidigare valkampanjer hade haft uttalande som fick eko i spalterna, tillexempel uttalanden om åländska fascister och debatten kring självstyrelselagen.²¹³ I radiodebatten hade inte folkdemokraterna några uttalanden som skapade debatt i pressen. Lindroth pratade i debatten om beskattning och sjukvård och fick inte alls något mothugg från det han debatterade mot.²¹⁴ Av flera orsaker fick alltså inte

²⁰⁹ "Sammanställning för kandidatlistor av landstingsvalet 2 0 3 september 1967", *Åland*, 26.8.1967.

²¹⁰ T.ex. "Landstingsmannaval sker på söndag rösta på åländsk samlings kandidater", *Åland* 1.10.1963.

²¹¹ T.ex. "Välj frisinnad samverkan", Tidningen *Åland*, 24.08.1967 & "Göran Hansen Mittenliberalerna", *Åland* 31.8.1967.

²¹² T.ex. "Mariehamnare och Sundsbor", *Åland* 31.8.1967, "Vänsterns kandidater i landstingsvalet", *Åland* 31.8.1967 & "Rickard Lindroth en man att lita på", *Åland*, 2.9.1948.

²¹³ Tidningen *Åland*, 25.01.1945 & "Folkdemokraterna rör på sig", Tidningen *Åland* 07.06.1951.

²¹⁴ "Radiodebatten blev lugn" *Åland* 29.8.1967.

folkdemokraterna genomslag i medierna inför valet 1967 vilket var ännu en bidragande orsak till att de föll ut ur landstinget.

En tredje orsak till att folkdemokraterna föll ut ur landstinget 1967 var att valdeltagandet ökade markant i jämförelse med tidigare val. Vid valet 1967 var valdeltagandet 59,1 procent.²¹⁵ Vid tidigare landstingsval hade valdeltagandet legat på 35–43 procent.²¹⁶ Att valdeltagandet ökade var inte positivt för folkdemokraterna. Folkdemokraternas väljare hade röstat i större utsträckning och varit mer trogna röstare än övriga politiska grupperingar. Orsaken till att valdeltagandet ökade var bland annat större bevakning av valen i medierna och mera fraktionsbildning i den åländska politiken.²¹⁷ Den politiska fraktionsbildning som folkdemokraterna hade påskyndat var något ironiskt ytterligare en av orsakerna till att folkdemokraterna föll ut ur landstinget.

De aktiva folkdemokraterna började bli till äldre och rörelsen hade ingen återväxt bland eldsjälarna. Rickard Lindroth var vid valet 1967 långt över 60 och hade ändå suttit flera perioder i landstinget. Rauha Åkerblom hade fyllt sjuttio år 1967 och kände sig säkert trött efter alla år som aktiv folkdemokrat.²¹⁸ Även väljarna började försvinna då de flesta väljarna härstammade från de första arbetarföreningarna som bildades på Åland före första världskriget. Man kan alltså krasst säga att den folkdemokratiska rörelsen helt fysiskt dog ut på Åland på grund av att de som röstade dog.

Ytterligare en orsak till att folkdemokraternas stöd på Åland minskade var den ökade välfärden och Ålands täta kontakter med Sverige. I slutet av 1950-talet grundades bland annat Viking Line och Sallyrederiet.²¹⁹ Dessa gav ålänningar jobb och inkomster på ett helt nytt sätt. De ”småfolket” som folkdemokraterna hade beskrivit och från vilka man tidigare hade erhållit röster började helt enkelt få det mycket bättre ställt i och med bättre jobb och löner och kanske bytte politisk ståndpunkt. Kontakterna med Sverige speglade sig bland annat med ett utökat tv-utbud från Sverige.²²⁰ I Sverige fanns inte folkdemokraterna och ålänningarna följde då mindre med i rikspolitiken där folkdemokraterna ständigt var synliga. I Sverige fanns däremot ett hegemoniskt socialdemokratiskt parti som enligt sig själva byggt ett av

²¹⁵ Tidningen *Åland*, 23.9.1967.

²¹⁶ ”Valresultat”, *Åland*, 8.10.1963 & ”Valresultat” *Åland*, 17.6.1957.

²¹⁷ Casper Wrede, *Politiskt deltagandet på Åland En undersökning av orsakerna till det låga valdeltagandet på Åland*, (Åbo 1981) s. 80–81.

²¹⁸ ”Dödsannons Rickard Lindroth”, *Åland*, 12.9.1978 & ”Landstingets enda kvinnliga ledamot 50 år”, *Åland* 17.8.1947.

²¹⁹ Lindh, *Det åländska samhället*, s. 268 & 274.

²²⁰ Lindh, *Det åländska samhället*, s. 164–165.

världshistoriens mest framgångsrika välfärdssamhälle, det så kallade folkhemmet.²²¹ Detta var eventuellt en av orsakerna till att det åländska folkdemokraterna blev bortglömda.

7.2 Den åländska folkdemokratins gravsten

Efter valet 1967 minskade folkdemokraternas verksamhet ännu mera. Det ställde visserligen upp i val fram till 1983. Vid valet 1983 fick folkdemokraterna på Åland endast 244 röster.²²² Jag har inte hittat dokument från föreningarna efter valet 1967. Gällande tidningsartiklar har jag inte sökt eftersom det faller utanför min avgränsning då min undersökning av folkdemokraterna slutar vid 1967. För att få ett avslut har jag ändå valt att fortsätta att undersöka den åländska vänstern efter 1967.

Socialdemokraterna som under valet 1967 gick under namnet Åländsk Samling avdelning II bytte år 1969 namn till Ålands Socialdemokrater. Ålands Socialdemokrater var dock inte anknutna till det Finlands Socialdemokratiska Parti (SDP) utan fungerade som en självständig organisation. Socialdemokraterna blev alltså efter folkdemokraternas utfall i landstinget det enda vänsteralternativet i landstinget.²²³

Även om folkdemokraterna ställde upp i valen i början av 70-talet var verksamheten enligt Wrede väldigt avsmalnad. År 1976 bildades dock föreningen Ålands demokratiska Unga (ÅDU). ÅDU var en avdelning till Finlands Demokratiska ungdomsförbund och var den enda politiska organisationen, precis som folkdemokraterna var vid sitt grundande som var anslutet till en riksorganisation. Vid bildandet år 1976 hade föreningen cirka 20 medlemmar.²²⁴ Bland föreningens medlemmar fanns det dels ålänningar men också inflyttade från riket som under sin studietid varit aktiva i olika socialistiska föreningar. Man kan betrakta ÅDU som en utlöpare av 70-talets studentvänstervåg.²²⁵ Föreningen var alltså inte särskilt stor men den skapade ändå en hel del rabalder i tidningen *Åland*. En intressant nyhet var bland annat den gällande att en sovjetagent skulle bygga upp ÅDU. Det var tal om att Sovjetunionens attaché Viktor Pavlov skulle jobba för att bygga upp ett sovjetiskt ungdomsförbund på Åland. ÅDU:s ordförande Leo Löthman dementerade ryktena om Pavlovs inbladning i ÅDU men sade även att han var god vän med Pavlov privat.²²⁶

²²¹ Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia, historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000*, (Stockholm 2001).

²²² 'Landstingsvalet 16–17.10 1983, Valstatistik', Åländsk utredningsserie 1984, Ålands landskapsstyrelse, (Mariehamn 1984).

²²³ Wrede, *Partibildning och politik*, s.53 & 70–71.

²²⁴ Wrede, *partibildning och politik*, s. 75–76.

²²⁵ Telefonintervju med Rauli Lehtinen, Tidigare ordförande för Ålands demokratiska unga, 07.10.2019.

²²⁶ "Så pekade sovjetagent ut på Åland" *Åland* 3.3.1977.

Historien om Pavlov var mer ett nyhetsscoop och försvann snart från tidningarnas nyhetssidor.

Ålands demokratiska unga var verksamma fram till 1980 då rörelsen slutade på grund av bristande intresse. Att ÅDU aldrig fick en särskilt starkt position på Åland berodde på att medlemsbasen var relativt liten. Många medlemmar var ålänningar som hade studerat utanför landskapet och där hade blivit mera vänsterorienterade. Många medlemmar var även med endast på grund av de fester som ÅDU ordnade på Pub bastun i Mariehamn. Pub Bastun var viktig för föreningen eftersom många evenemang och möten hölls där. Föreningen dog runt 1980 eftersom medlemsskaran minskade kraftigt och intresset försvann. I en telefonintervju med tidigare ordföranden Rauli Lehtinen så berättade han att föreningen inte direkt beslutade om upplösning men det bara blev så eftersom engagemanget saknades och inte några fler möten hölls.²²⁷

Ålands demokratiska unga var alltså det sista försöket när det kommer till folkdemokratiskt verksamhet på Åland. När föreningen lades ner fanns det inget annat vänsteralternativ än socialdemokraterna på Åland fram till bildandet av ungdomsorganisationen Röd Ungdom. Röd Ungdom bildades år 2011. Gruppen stödde visserligen Socialdemokraterna på Åland i lagtingsvalet 2011 men var noga med att betona att man inte var en del av partiet.²²⁸ Föreningen var aktiv under några år men har på senare tid inte varit aktiv.

Förutom ÅDU fanns det även under 1970-talet en lokalavdelning för Finlands kommunistiska parti på Åland. Föreningen har dock inte lämnat efter sig några större spår i arkiven. FKP:s Ålands avdelning verkade utgående ifrån arkivmappen från 1975–1978. Ordförande för FKP:s Ålandsavdelning var Rickard Lindroth.²²⁹ Det som finns i Folkets Arkiv behandlar en korrespondens mellan FKP:s Ålandsavdelning och kyrkofullmäktige i Vårdö kyrka gällande uppsättande av ett minnesmärke över avrättade rödgardister vid Vårdö kyrka under inbördeskriget. Kyrkofullmäktige ville först inte godkänna plaketten eftersom man saknade detaljer om storlek och hur den skulle utformas. FKP:s Ålands avdelning svarade med att skicka in mera information.²³⁰ Efter ännu en behandling beslutade kyrkofullmäktige att stenen fick resas men endast namn på de döda fick förekomma inte några politiska slagord. FKP:s Ålandsavdelning motsatte sig detta och tyckte det var en skam att man inte fick ha ett budskap på minnesmärket.²³¹ Idag vid Vårdö kyrka finns det inget minnesmärke över de

²²⁷ Telefonintervju med Rauli Lehtinen, tidigare ordförande för Ålands demokratiska unga, 07.10.2019 .

²²⁸ ”Ny Ungdomsgrupp vill ha rödare Åland” *Nya Åland*, 21.1.2011.

²²⁹ 9954, FKP:s Ålandsavdelning 1975–1978, FA, Helsingfors.

²³⁰ ”Protokoll fört vid kyrkorådets möte i Vårdö den 12.02.1978” & ”Till kyrkorådet i Vårdö församling” 9954, FKP:s Ålandsavdelning 1975–1978, FA, Helsingfors.

²³¹ ”Protokoll fört vid kyrkorådets möte i Vårdö den 06.08.1978” & ” Till kyrkorådet i Vårdö församling den 25.09.1978”, 9954, FKP:s Ålandsavdelning 1975–1978, FA, Helsingfors.

avrättade rödgardisterna. Enligt lokalhistorikern Ole Andersson från Vårdö så reste aldrig FKP:s Ålandsavdelning någon minnessten. Andersson kommer heller inte ihåg hur ärendet slutade i kyrkofullmäktige.²³² FKP:s Ålandsavdelning valde alltså att släppa saken helt och inte resa något minnesmärke överhuvudtaget. Om detta berodde på att man inte fick igenom sina krav eller att om man inte hade tillräckligt med aktivitet är svårt att säga. Denna debatt var en typisk debatt om historisk minneskultur. Till och med på lilla Vårdö liksom i hela övriga Finland fanns det fortfarande delade meningar om hur inbördeskriget skulle uppmärksammas

Det var alltså Ålands demokratiska unga och FKP:S Ålands avdelning som försökte hålla liv i den folkdemokratiska verksamheten på Åland. Trots vissa rubriker i media och politiska aktioner lyckades dessa dock inte slå igenom och kom inte heller in i landstingsvalet. Att inte ens FKP:s Ålandsavdelning fick upp en sten över de som avrättades under inbördeskriget visar att rörelsen inte hade så mycket aktivitet och drivkraft.

²³² Samtal med Ole Andersson, 13.10.2019.

8. Åland och folkdemokraterna

Folkdemokraterna har varit ett oskrivet blad i den åländska historien. I de flesta översiktsverk om Ålands historia så står det endast att folkdemokraterna fanns men inte särskilt mycket vad de gjorde. Med denna avhandling har jag fyllt upp en lucka i de åländska historieskrivningen i och med min forskning om de åländska folkdemokraterna.

De åländska folkdemokraterna hade aldrig riktigt så stort stöd bland allmänheten men som jag har visat i avhandlingen spelade de ändå enligt mig en relativt viktig roll i den åländska politiska historien. Utan folkdemokraterna skulle den politiska fraktionsbildningen tagit mycket längre tid. Folkdemokraterna var även en fraktion som det åländska politiska "etablissemang" ofta såg ner på och ansåg vara finskhetsivrare. Detta tror jag har gjort att folkdemokraterna inte har fått en större plats i den åländska historieskrivningen. Eftersom Åland heller aldrig har haft en större arbetarklass eller kulturvänster så har det heller inte varit av intresse av att undersöka de åländska folkdemokraterna.

Starten för de åländska folkdemokraterna skapade rubriker i tidningen *Åland* och också i landstinget vid första perioden. Att de fick så mycket uppmärksamhet ledde till att folkdemokraterna fick genomslag på Åland. De kunde dock inte leva upp vid senare val och blev lite mer i skymundan efter mitten av 1950-talet. Folkdemokraterna fanns då fortfarande med i landstinget men förde inte fram förslag som blev till stora nyheter. Ett starkare stöd för det åländska Socialdemokraterna gjorde också att folkdemokraterna hamnade mera i skymundan. Av de folkdemokratiska föreningarna som bildades var vissa väldigt aktiva i början då mest med fester och sociala aktiviteter. I fråga om politiska förslag kom det inte desto mera från föreningarnas protokoll. De folkdemokratiska föreningarna var en viktig del för den sociala samvaron bland till exempel finskspråkiga men de saknade politiskt inflytande. Medlemmarna i föreningarna blev även tröttare, detta ser vi till exempel i Rauha Åkerbloms fall som slutade vara aktiv i Mariehamns folkdemokratiska förening. Föreningarna tappade med tiden alltså den lilla styrka det hade vilket ledde till att gräsrotsrörelsen inom den folkdemokratiska rörelsen uteblev. Medlemmarna blev helt enkelt för gamla för att orka kämpa vidare för sin sak.

Efter valet 1967 så kom det i och för sig en socialistisk ungdomsrörelse på Åland men denna fick aldrig riktigt fotfäste. Den politiska ungdomsverksamheten minskade även under 1980-talet. Detta gjorde det svårt för Ålands demokratiska unga att fortsätta den folkdemokratiska verksamheten på Åland.

Folkdemokraterna kan ses som en mindre viktig politisk rörelse i Ålands historia men efter att ha gjort denna undersökning kan jag dra slutsatsen att det hade en relativt stor inverkan på den politiska spelplanen på Åland. Utan folkdemokraterna skulle den åländska

politiska fraktionsbildningen ha tagit längre tid och Åland kanske än idag skulle vara ett samhälle utan politiska grupperingar. Även för den åländska kvinnohistorien spelar folkdemokraterna en viktig roll eftersom Rauha Åkerblom har tagits upp som en pionjär inom den åländska politiken. Folkdemokraterna fanns alltid med i bakgrunden men på grund av relativt liten väljarskara och anknytningen till en riksorganisation har de inte fått någon plats i den åländska historieskrivningen.

9. Käll- och litteraturförteckning

Arkivkällor

Otryckta källor:

Folkets arkiv Helsingfors

2509, Lemlands folkdemokratiska förening.

2648, Mariehamns folkdemokratiska förening.

2674, Mellersta Ålands demokratiska förening.

6162, Västra Sunds demokratiska förening.

9953, Ålands demokratiska unga.

9954, FKP:s Ålandsavdelning.

8026:14, Vaaleja koskevat asiakirjat, Suomen kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto.

Tidningar

Folktidningen Ny Tid 1945.

Ny Tid 1948, 1951, 1954, 1957, 1960, 1963 & 1967.

Nya Åland 2011 & 2012.

Tidningen *Åland* 1945, 1948, 1951, 1954, 1957, 1960, 1963 & 1967.

Intervjuer

Telefonintervju med tidigare ordförande för ÅDU Rauli Lehtinen f. i Helsingfors 2.4.1947, 07.10.2019.

Samtal med pensionerade jordbrukaren och lokalhistorikern Ole Andersson f. i Vargata, Vårdö 16.11.1933 , 13.10.2019.

Litteratur

- Aatsinki, Ulla, *Tukkiliikestä Kommunismen Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkkeen 1918*, (Tammerfors 2008).
- Ahlskog, Jonas Kaihovirta, Matias & Wickström, Mats 'Nationen i klasskampen Minoritetsnationalism inom den socialistiska arbetarrörelsen' *Historisk tidskrift* 138:3 (2018), s. 452–479.
- Bring, Ove, *Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar*, (Mariehamn 2002).
- Drejjer, Matts, *Ålands Självstyrelse 1947–1972 festskrift*, (Mariehamn 1972).
- Ekberg, Henrik, *Führerns trogna följeslagare den finländska nazismen 1932–1944*, (Ekenäs 1991)
- Holmila, Antero & Mikkonen, Simo, *Suomi sodan jälkeen*, (Keuruu 2015).
- Högman, Gyrid *Den Åländska Kvinnans historia* (1998).
- Jaatinen, Stig, 'Befolkning', *Mariehamns stads historia 1911–1961*, red. Mats Dreijer, (Mariehamn 1962), 7–29.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo, Nevakivi, Jukka, *Finlands politiska historia 1808-1990*, (2000).
- Kuvaja, Christer, Hårdstedt, Martin & Hakala, Pertti, *Det åländska folkets historia IV, Från finska kriget till Ålandsrörelsen* (Mariehamn 2008).
- Laurent, Lina, *Svenska språköar och finska utskär*, (Helsingfors 2013).
- Linderborg, Åsa, *Socialdemokraterna skriver historia, historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000*, (Stockholm 2001).
- Lindqvist, Gunnar '50 års kultursträvanden', *Mariehamns stads historia 1911–1960*, red. Mats Dreijer, (Mariehamn 1962), 361–428.
- Mattson-Eklundh, Benita, *Alla tiders Åland–från istid till EU-inträde*, (Mariehamn 2000).
- Meinander, Henrik, *Finlands historia 4*, (Helsingfors 1999).
- Meinander, Henrik, *Nationalstaten Finlands svenskhet 1922-2015*, (Helsingfors 2016).
- Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri, *Introduktion till politisk historia*, (Helsingfors 1988).
- Nordman, Dan, *Från bystugan i Lappo till riksdagen i Helsingfors*, (Skogsjömedia 2008).
- Nordman, Dan 'Landstingsmannen', *Brobyggaren Evald Häggblom*, red. Helena Forsgård (Mariehamn 2012), s. 74–116.
- Palme, B.J. 'Näringarna', *Mariehamns stads historia 1911–1961*, red. Matts Dreijer, (Mariehamn 1962), s.167–263.

- Rumpunen, Kauko, *Myrskyn jälkeen: vaaran vuosista kohti uutta Suomea*, (Helsingfors 2012).
- Sandström, Allan, *Den falska freden, Finlands kamp för oberoende 1944-1948*, (Örebro 1997)
- Skogsjö, Håkan, *Familjer och gårdar i Lemland 2*, (Mariehamn 2005).
- Skogsjö, Håkan, *Familjer och gårdar i Vårdö*, (Mariehamn 2001).
- Svahnström, Petra, *Kvinnor och politik på Åland- individorienterade och institutionella förutsättningar för kvinnors politiska participation*, (Åbo 1998).
- Sundberg, Jan, *Lokala partiorganisationer i kommunala och nationella val : förändringar i organisatorisk styrka och medlemsaktivitet i politiska lokalföreningar i Finland åren 1945-1987*, (Helsingfors 1989).
- Sundberg, Jan, *Partier och partisystem i Finland*, (Esbo 1996).
- Sundelin, Anna & Wickström, Mats (uå), 'Kärlek och klasskamp över Atlanten: Aili och Runar Nordgrens revolutionära livsresa', opublicerat manuskript
- Wrede, Magnus, *Partibildning och Politik på Åland En undersökning av politisering, motsättningar och politisk gruppbildning på Åland 1945-1976*, Svenska Litteratursällskapets i Finland nämnd för Samhällsforskning (Åbo 1976).
- Wrede, Magnus, 'Om förutsättningarna för politisk fraktionsbildning på Åland', *Förändring och politik på Åland*, red. Dag Anckar, (Åbo 1979).
- Wrede, Magnus & Wrede, Casper, 'Landstinget som arena för den åländska politiken-partibildningen och valdeltagandet' *Åland i utveckling*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 128–149.
- Wickström, M., & Ahlskog, J. 'Stalin och det svenska i Finland', *Historiska Och litteraturhistoriska Studier* 93, (2018), s. 135–159.
- O.K. Zilliacus, Kim, *Finländsk kommunism i ljuset av väljarstöd 1945-1991*, Finska Vetenskaps-Societen (Helsingfors 1995).
- Ålands socialdemokrater, "..."*folket kan företa sig att vakna*, (Mariehamn 1981).
- Ålands socialdemokrater, *Rättvisare och bättre, socialdemokratin på Åland 100 år*, (Mariehamn 2006).
- Öhberg, Mirjam, 'Kvinnogestalter inom självstyrelsen' *Åland i utveckling festskrift utgiven av Ålands landsting med anledning av självstyrelsens 60-årsjubileum den 9 juni 1982*, red. Lars Ingmar Johansson (Mariehamn 1982), s. 120–123.

Elektroniska resurser

Biografiskt lexikon för Finlands webbsida. <<http://www.blf.fi/>>. 2.12.2019.

Finlex webbsida. <<https://www.finlex.fi/sv>>. 3.12.2019.

Framtidens forsknings webbsida. <<https://framtidensforskning.se/>>. 11.10.2018.

Nationalencyklopedins webbsida.<<https://www.ne.se/>>. 27.9.2018.

Ny Tids webbsida. <<https://www.nytid.fi>>. 27.9.2018.

Uppslagsverket Finlands webbsida <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/start/>>. 03.09.2018.